

Valta, valvonta ja kutsumus
– mielikuvia lastensuojelutyöstä

Mari Porkka
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2015

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

PORKKA, MARI: Valta, valvonta ja kutsumus – mielikuvia lastensuojelutyöstä

Pro gradu -tutkielma, 65 s.
Sosiaalipsykologia
Huhtikuu 2015

TIIVISTELMÄ

Sosiaalityö ja lastensuojelutyö ovat saaneet viime vuosina paljon huomiota mediassa. Erityisen huomion kohteena on ollut vuonna 2012 Helsingissä tapahtunut, kahdeksanvuotiaan tytön kuolemaan johtanut lastensuojelutapaus. Tässä tutkielmassa tarkastelin lastensuojeluun ja lastensuojelutyöntekijöihin liitettyjä mielikuvia analysoimalla Helsingin Sanomien internetpalvelusta kerättyjen uutisartikkelien alle kirjoitettuja kommentteja. Teoreettisena jäsennystyökaluna käytin sosiaalisten representaatioiden lähestymistapaa, joka olettaa mielikuvien rakentuvan sosiaalisesti ja sisältävän aineksia ns. kollektiivisesta tiedosta. Tutkimuskysymykseni on, millaisia mielikuvia lastensuojelutyöstä rakentuu julkisessa keskustelussa.

Keräsin Helsingin Sanomien internetpalvelusta vuoden ajalta verkkouutisartikkeleita, joissa käsiteltiin vuonna 2012 tapahtunutta helsinkiläistytön kuolemantapausta ja sen jälkipyykkiä. Analysoin internetuutisia käsitteleviä kommentteja diskurssianalyysillä ja jaottelin kommentteja kategorioihin kommentteissa esiintyvien diskursiivisten käytänteiden mukaan.

Kommentoijat selittivät epäonnistunutta lastensuojelutapausta sekä työntekijään ja hänen toimintaansa että järjestelmään ja sen toimintaan liittyvillä selitysmalleilla. Kommentit, jotka käsitelivät työntekijän työasennetta, rakentuivat tulkintani mukaan diskurssiksi, joka kuvaa lastensuojelutyötä kutsumusammattina. Toimivaa lastensuojelujärjestelmää kuvattiin aineistossani valvonta- ja mahdollistajadiskursseilla. Valvontadiskurssi rakentui aineistossa kommentteissa, joissa järjestelmää kritisoitiin siitä, että se antaa virkamiehille liikaa valtaa. Järjestelmän nähtiin olevan osin vastuussa jopa työntekijän työasenteesta, sillä sen kuvattiin vaikuttavan lastensuojelutyön tuloksiin. Mahdollistajadiskurssi muotoutui puolestaan kommentteissa lastensuojelun ongelmallisista reunaehdoista ja joustamattomasta byrokratiasta. Järjestelmän nähtiinkin voivan ongelmattomasti purkaa lastensuojelutyön ongelmallisia reunaehtoja ja työtä hankaloittavia käytänteitä.

Tämä tutkielma esittää, että sosiaalityöhön liittyvää imago- ja mielikuvatutkimusta tulisi tehdä myös jatkossa, ja kannustaa ammattilaisia edelleen tuomaan lastensuojelutyön käytänteitä esiin. Erityisesti vaitiolovelvollisuuden laajempi merkitys tulisi tuoda julkisen keskustelun aiheeksi.

Asiasanoja:

Lastensuojelu, sosiaalityö, sosiaalityöntekijät, lastensuojelutyöntekijät, viranomaiset, media, sosiaaliset representaatiot, diskurssianalyysi

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Lastensuojelu ja julkisuus.....	3
2.1 Mitä on lastensuojelu.....	3
2.2 Sosiaalityö julkisuudessa ja mielikuvissa.....	4
Sosiaalityö ja siihen liittyvä uutisointi.....	5
Sosiaalityön imago- ja mielikuvatutkimus.....	8
Media negatiivisten mielikuvien myllynä.....	9
Sosiaalityö ristiriitaisten vaatimusten kohteena.....	11
Uutisoinnin seuraukset.....	13
Yhteenveto tutkimusten annista.....	14
3 Taustateoriaa ja aineiston esittely.....	16
3.1 Imago ja mielikuvat.....	16
3.2 Sosiaaliset representaatiot.....	17
3.3 Aineiston esittely.....	18
Internetaineiston erityispiirteitä.....	19
Eettistä pohdintaa.....	21
4 Diskurssianalyttinen viitekehys.....	23
4.1 Diskurssit ja representaatiot.....	24
4.2 Teemoittelua ja rajaamista.....	25
5 Ongelmia lastensuojelussa.....	28
5.1 Vääränlaisia ihmisiä lastensuojelussa?.....	28
Työntekijän merkitys lastensuojelutyön onnistumiselle.....	28
Työtehtävien laiminlyöntien taustaoletuksia.....	31
Työntekijöiden huono työasenne perimmäisenä ongelmana.....	34
Yhteenveto lastensuojelutyöntekijään liitetyistä ongelmista.....	39
5.2 Tehdään raportti!.....	41
Vastuuta, valtaa ja valvontaa.....	41
Lastensuojelutyön ongelmalliset reunaehdot.....	46
Yhteenveto järjestelmään liitetyistä ongelmista.....	52
6 Onnistuvaa työntekijää ja toimivaa järjestelmää kuvaavat diskurssit.....	54
6.1 Pohdinta.....	58
6.2 Kriittistä tarkastelua ja jatkokysymyksiä.....	59
7 Lähteet.....	61

1 Johdanto

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee suomalaisten mielikuvia lastensuojelusta ja lastensuojelutyöntekijöistä. Kiinnostukseni aiheeseen heräsi, kun tein yliopisto-opintoihini liittyvän työharjoittelun SOS-lapsikylässä ja sain käytännön kokemusta lastensuojelutyöstä. Varsinkin viime vuosina lastensuojelu on noussut otsikoihin yhä enemmän muutamien yksittäistapausten kautta. Mediassa uutisoidut lastensuojelutapaukset ovat herättäneet vilkasta keskustelua, jossa useimmiten on kritisoitu lastensuojelun toimia. Myös kansalaiset ovat ottaneet kantaa tapahtumiin julkisuudessa olleiden tietojen pohjalta. Internetin keskusteluareenat yhdistävät ihmisiä jakamaan mielipiteitään ja kokemuksiaan uudella tavalla. Erityisesti sosiaalinen media on mahdollistanut yksityisten ihmisten kokemusten levittämisen laajemman yleisön tietoisuuteen ja tuonut viranomaisten toiminnan julkisen arvioinnin kohteeksi. Sosiaalisessa mediassa yksityiset kertomukset ovat lähteneet leviämään nopeasti ja tehokkaasti eteenpäin ja herättäneet huomiota ja kannanottoja. Sivulliset kommentoivat lastensuojelun asiakkaaksi päätyneiden perheiden levittämiä videoita ja kertomuksia perheiden tilanteista ja lastensuojeluviranomaisten toimista.

Samaan aikaan, kun viimeistelin tätä työtä, uutisoitiin mediassa laajasti kahdeksanvuotiaan tytön kuolemaan johtaneista tapahtumista. Tämän tutkielman aineistona ovat tätä, vuonna 2012 tapahtunutta lastensuojelutapausta, koskevat uutisoinnit. Kyseisestä tragediasta uutisoitiin runsaasti jo aiemmin, mutta asian käsittely mediassa nousi uudestaan esille oikeudenkäynnin alkaessa keväällä 2015. Tapaus ei siis ole edelleenkään painumassa unohduksiin, vaikka sitä on käsitelty mediassa jo kaksi ja puoli vuotta. Tämä tragedia onkin ollut epäilemättä herättämässä viime vuosina suuria tunteita lastensuojelutyön sisällöstä ja lastensuojelutyöntekijöistä.

Julkisuusperiaatteen mukaan viranomaisten tulee toimia työssään julkisuusmyönteisesti ja jakaa tietoa (Suomen Kuntaliiton internetsivut: Julkisuusperiaate, Kunnat.net). Tämä periaate koskee myös lastensuojelussa toimivia viranomaisia. Kuitenkin lastensuojeluviranomaisia sitoo myös ehdoton vaitiolovelvollisuus, mikä tarkoittaa, että asiakkaasta kertynyt tieto on kokonaisuudessaan pidettävä salassa. Myöskään asiakkuutta ei saa tuoda muiden tietoon. (Lastensuojelun käsikirja: Sosiaalihuollon viranomaisen salassapitovelvollisuus, thl.fi.) Tämä merkitsee, että viranomaisten mahdollisuudet ottaa kantaa yksittäistapahtumiin ovat rajalliset. Lastensuojeluviranomaiset voivat kommentoida tapahtumia tuomalla esille yleisiä lastensuojelullisia periaatteita tai lakipykälää. Koska yksittäisten tapausten taustojen kommentointi on mahdotonta, suuri yleisö rakentaa

mielikuvansa lastensuojelun toimista lähinnä toisen osapuolen kertomusten varaan.

Lastensuojelun julkisuuskuva ja ihmisten mielikuvat lastensuojelutyöstä ovat olleet pitkään aihe, jonka tutkimus on ollut vähäistä. Aihe on kuitenkin selkeästi nousemassa esille yksittäisten tapausten, erityisesti juuri helsinkiläistytön kuolemantapauksen vuoksi. Syksyllä 2013 Lastensuojelun Keskusliitto julkaisi oppaan *Lastensuojelu ja julkisuus*, jossa annetaan lastensuojelutyön ammattilaisille ohjeita median kohtaamiseen. Oppaassa kiinnitetään huomiota lastensuojelua verhoavaan salaperäisyyden ja vaikenemisen kulttuuriin, jonka murtamisessa vaikuttamisella ja viestinnällä on olennainen osansa. Vaikka yksittäisten asiakkaiden esittämään kritiikkiin ei voida jatkossakaan vastata yksityiskohtaisesti vaitiolovelvollisuuden vuoksi, on jokaisen lastensuojelun ammattilaisen mahdollista omalla toiminnallaan lisätä avoimuuden ja luottamuksellisuuden ilmapiiriä. (Jaakkola 2013, 5-7.)

Lastensuojelun julkisuuskuva on siis viime vuosina kokenut suuria mullistuksia, millä on myös käytännön vaikutuksia lastensuojelutyön tekemiseen. Se, millaiseksi ihmiset mieltävät lastensuojelutyön ja lastensuojelutyöntekijät, on muokkaamassa sitä, miten lastensuojelutyö otetaan vastaan ja millaisia mahdollisuuksia lastensuojelutyöllä on onnistua. Tutkielmani tarkastelee lastensuojeluun liitettyjä mielikuvia. Teoreettisena jäsennystyökaluna käytän sosiaalisten representaatioiden lähestymistapaa, joka olettaa mielikuvien rakentuvan sosiaalisesti ja sisältävän aineksia ns. kollektiivisesta tiedosta. Tutkimuskysymykseni on, millaisia mielikuvia lastensuojelutyöstä rakentuu julkisessa keskustelussa. Lisäksi pohdin, mitä merkityksiä annetaan yksittäiselle työntekijälle tai järjestelmälle.

Aluksi perehdyn siihen, mitä lastensuojelu on, ja esittelen lastensuojelun imago- ja mielikuvatutkimusta. Luvussa kolme määrittelen työni kannalta olennaiset käsitteet ja esittelen aineistoni. Analyysimetodini esittelen neljännessä luvussa, ja viidennessä luvussa aloitan aineiston analyysin. Lopuksi kuudennessa luvussa esittelen analyysini tuloksia ja tulkitsen niitä.

2 Lastensuojelu ja julkisuus

Tässä osiossa esittelen lyhyesti, mitä lastensuojelutyö on. Esittelen myös aiempaa tutkimusta lastensuojelun ja julkisuuden suhteesta sekä julkisuuskuvan vaikutuksesta lastensuojelua koskeviin mielikuviin.

2.1 Mitä on lastensuojelu

Lastensuojelu on osa suomalaista sosiaalityötä, ja se sisältää erilaisia palveluita ja toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on pitää huolta lasten hyvinvoinnista, ennaltaehkäistä ongelmien syntymistä ja tarvittaessa tukea ja kuntouttaa koko perhettä (Suomen kuntaliiton internetsivut: Lastensuojelu, Kunnat.net). Lastensuojelun periaatteet pohjautuvat lastensuojelulakiin, joka määrittelee, mitä lastensuojelu on ja miten sitä tulisi toteuttaa. Lastensuojelulla on kolme tehtävää: vaikuttaa lasten kasvuolosuhteisiin, tukea vanhempia kasvatustehtävässä ja suojella lapsia. Lasten suojeleminen ei kuulu yksinomaan lastensuojeluviranomaisille vaan myös muille viranomaisille ja kansalaisille. Kuntien tarjoamat peruspalvelut, kuten äitiys- ja lastenneuvolat, muut terveydenhuoltopalvelut, päivähoito ja koulu- ja nuorisotyö, ovat laissa säädettyä ehkäisevää lastensuojelutyötä. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelutyö sen sijaan alkaa asiakkaaksi ottamisesta, toisin sanoen sosiaalityöntekijän tehdessä päätöksen asiakkuuden alkamisesta. (Lastensuojelun käsikirja: Mitä on lastensuojelu, thl.fi.)

Asiakkuus alkaa lastensuojeluilmoituksesta, jonka voi tehdä kuka tahansa, joka epäilee, että lapsen lastensuojelun tarve on syytä selvittää. Syytä lastensuojeluilmoituksen tekemiselle voi olla useita, esimerkiksi epäily siitä, että kasvuympäristö vaarantaa lapsen kehitystä ja kasvua, tai lapsen hoito ja huolenpito ei yleisesti ottaen ole riittävää. Tietyillä ammattikunnilla ja luottamustoimen edustajilla on laissa määrätty velvoite tehdä lastensuojeluilmoitus, mikäli nämä havaitsevat puutteita lapsen kasvuympäristössä ja hoivassa. (Lastensuojelun käsikirja: Lastensuojeluilmoitus, thl.fi.)

Lastensuojeluilmoituksesta seuraa lastensuojelutarpeen selvitys, jossa kartoitetaan lapsen tilanne ja suojelun tarve suhteessa vanhempien mahdollisuuksiin turvata lapsen kasvuolosuhteet. Selvitys tehdään aina yhteistyössä vanhempien ja lapsen läheisten kanssa. Lastensuojelutarpeen selvitys on kuitenkin tehtävä, vaikka lapsi tai perhe vastustaisikin sitä. Ilmoituksen tekeminen ei kuitenkaan automaattisesti merkitse, että perheen ja lapsen lastensuojeluasiakkuus jatkuu. Lastensuojelutarpeen

selvitys tehdään, jotta tiedetään, onko toimenpiteille tarvetta. Mikäli ei ole, lastensuojeluasiakkuus päättyy. (Lastensuojelun käsikirja: Lastensuojelutarpeen selvitys, thl.fi.) Internetin keskustelupalstoilta ensinäkemältä nouseva huostaanottopainotteinen keskustelu kertoo, että ihmiset mieltävät lastensuojeluilmoituksen kohteeksi joutumisen tilanteeksi, jossa he joutuvat lastensuojelun asiakkaiden ja välittömien toimenpiteiden kohteeksi. Ilmoitus ei kuitenkaan itsessään koskaan johda suoriin toimenpiteisiin ennen kuin perheen ja lapsen tilanteeseen on perehdytty tarkasti. Lastensuojelutarpeen selvityksessä olennaista on haastaa myös vanhempia pohtimaan lapsen ja perheen tilannetta ja mahdollista tarvetta avulle. (Lastensuojelun käsikirja: Lastensuojelutarpeen selvitys, thl.fi.)

Mikäli asiakkuus lastensuojelussa katsotaan tarpeelliseksi, ilmoitetaan siitä lapselle ja hänen huoltajilleen. Tämän jälkeen lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää, miten lastensuojeluilmoitukseen johtaneita olosuhteita tulisi lähteä kohentamaan. Mikäli lapsen kasvuolosuhteet ovat vaarantuneet, perheelle voidaan tarjota avohuollon tukitoimia, joita ovat esimerkiksi terapia, tukihenkilötoiminta, perhetyö, vertaisryhmätoiminta sekä virkistystoiminta. Mikäli lastensuojelutarpeen selvitys osoittaa, että lapsen terveys ja hyvinvointi ovat välittömässä vaarassa, voidaan toteuttaa lapsen kiireellinen sijoitus. Huostaanottoon puolestaan päädytään, kun avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi tai tilanteeseen sopimattomiksi, ja lapsen kasvuolosuhteet ovat vaarantuneet. (Sosiaali- ja terveysministeriön internetsivut: Lastensuojelu, stm.fi.)

Avohuollon tukitoimien tulee olla aina ensisijainen keino, jolla ongelmiin puututaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että mikäli huostaanottoon päädytään, on lastensuojeluasiakkuus alkanut avohuollon tukitoimin, jotka ovat osoittautuneet riittämättömiksi tai tehottomiksi. (Lastensuojelun käsikirja: Huostaanotto, thl.fi.)

2.2 Sosiaalityö julkisuudessa ja mielikuvissa

Sosiaalityön ja lastensuojelun imagosta on Suomessa tehty vain vähän tutkimusta, joka sekin on pääasiassa opinnäytetyötasoista. Vielä tätäkin vähemmän on tutkittu mielikuvia, joita kansalaiset liittävät yleisesti sosiaalityöhön ja lastensuojeluun sekä niiden toimintatapoihin. Asiakkuuden tuottamia mielikuvia ja asiakkuuden kokemuksia sekä sosiaalityöntekijän työn vetovoimaa on tutkittu Suomessa jonkin verran. Brittiläiset tutkimukset kuitenkin osoittavat, että jatkuva

sosiaalipalveluiden kritisoiminen ja väärinymmärrykset mustaavat sosiaalityöntekijöiden julkisuuskuvaa (Franklin 1998 sit. Mendez, Otto, Surette & Zugazaga 2006, 622). Mielikuvien rakentumiselle ei aina tarvita omakohtaista kokemusta sosiaalityöntekijöiden kanssa asioimisesta. Julkisuuskuvan merkitystä sosiaalityölle ei myöskään tulisi vähätellä, sillä kuten esimerkiksi William J. Reid & Elisabeth Misener esittävät, positiivinen kuva on sosiaalityön elinvoiman ja tehokkuuden kannalta tärkeää (2001, 194). Vaikka tutkielmani käsittelee lastensuojelua ja lastensuojelutyöhön liitettyjä mielikuvia, hyödynnän myös tutkimuksia, joissa keskitytään yleisemmin sosiaalityöhön liitettyihin mielikuviiin, sillä sosiaalityötä koskevaa mielikuvatutkimusta on huomattavasti enemmän kuin suoranaisesti lastensuojelutyöhön liittyvää tutkimusta. Toisaalta tutkimuksissa saatetaan viitata lastensuojelutapausten uutisointeihin puhumalla yleisesti sosiaalityötä koskevista uutisoinneista. Analyysini kohteena ovat kuitenkin lastensuojelun toimintaa koskevien uutisointien alla käytävät keskustelut.

Suomalaisen tutkimuksen lisäksi tutustun myös ulkomaiseen tutkimukseen, sillä erityisesti Isossa-Britanniassa on perehdytty sosiaalityön ja median suhteeseen. Myös Yhdysvalloissa on tehty aiheesta jonkin verran tutkimuksia. Ulkomaisen tutkimuksen hyödyntämisessä tämänkaltaisessa tutkimusaiheessa on kuitenkin huomioitava, että eri maiden lastensuojelun ja sosiaalityön käytännöt ja lainsäädäntö voivat erota toisistaan suuresti. Lisäksi media ja lehdistö eri maissa tulisi ymmärtää aina omanlaisenaan kokonaisuutena. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa sosiaalityötä koskeva uutisointi on yleisesti negatiivisempaa kuin Yhdysvalloissa (Reid & Misener 2001, 198).

Tutkimuksissa esiintyvät rinnakkain niin mielikuvat lastensuojelutyöstä, sosiaalityöntekijöistä kuin sosiaalityöstä yleisemminkin. Tutustun tuloksiin, joita on löydetty näiltä osa-alueilta. Lisäksi perehdyn hiukan yleisemmin sosiaalityön ja median suhteeseen.

Sosiaalityö ja siihen liittyvä uutisointi

Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota erityisesti sosiaalityöntekijöiden ammatin hiljaisuuteen sekä sosiaalityöntekijöiden vetäytymiseen julkisesta keskustelusta. Esimerkiksi Heli Immosen pro gradussa *Media ja sosiaalityö* (2001), jossa käsitellään yleisemmin sosiaalityön julkisuuskuvaa, nousee esille yhtenä teemana sosiaalityön hiljaisuus, sosiaalityöntekijöiden arkuus tuoda esille osaamistaan julkisuuteen ja sosiaalityön vähäinen tiedottaminen. Myös Lastensuojelun Keskusliiton teettämän imago tutkimuksen, jossa selvitettiin

lastensuojelun sidosryhmien, sisä- ja ulkopiirin¹ mielikuvia lastensuojelusta, vastaajat toivoivat enemmän avoimuutta ja ammattilaisen osallistumista julkiseen keskusteluun (Lastensuojelun ja Lastensuojelun Keskusliiton imagotutkimus 1997).

Syksyllä 2013 julkaistussa *Lastensuojelu ja julkisuus-* oppaassa tuodaan ilmi, että vaikka sosiaalityön tekemiseen liittyy ehdoton vaitiolovelvollisuus ja asiakassuhteen luottamuksellisuus, pitäisi lastensuojelun olla kuitenkin julkista, avointa toimintaa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun jakamalla tietoa lastensuojelun toimintatavoista ja mahdollisuuksista. (Jaakkola 2013, 6 ja 12.) Julkiseen keskusteluun osallistuminen ei siis vaadi yksityiskohtaista, lastensuojelutapausten taustojen erittelyä, vaan tiedon jakaminen lastensuojelun toiminnasta yleisesti olisi tärkeää. Sosiaalityöntekijän ammattiin liitetty hiljaisuuden kulttuuri on siis mahdollista murtaa ilman pelkoa vaitiolovelvollisuuden rikkomisesta.

Vaikka sosiaalityöntekijöiden julkiseen hiljaisuuteen on alettu kiinnittää huomiota, on sosiaalityö kohdannut viime vuosina uusia haasteita myös internetin ja erityisesti sosiaalisen median muodossa. Asian tuominen julkiseen keskusteluun ja julkisuusoppaan julkaiseminen merkitseekin, että julkisuuskuvan kehittämistä, suuren yleisön mielikuviin vaikuttamista sekä sosiaalityöntekijöiden opastamista median kohtaamiseen on alettu pitää tärkeinä.

Suomalaisessa tutkimuksessa on kiinnitetty hyvin vähän huomiota siihen, miten mediassa sosiaalityötä on käsitelty, ja millaisia seurauksia sillä on sosiaalityölle ja sosiaalityöntekijöille ollut. Yksi harvoista uutisartikkeleihin huomiota kiinnittävästä tutkimuksista on Senni Arponen (2012) pro gradu, jossa Arponen tutkii vuonna 2010 Helsingin Sanomissa julkaistuja sosiaalityötä käsitteleviä artikkeleita. Suurimmassa osassa niistä (noin 2/3) sosiaalityö esitettiin kielteisessä valossa, mutta toisaalta syiden katsottiin olevan muualla kuin sosiaalityöntekijöiden toiminnassa (Arponen 2012, 109). Median vaikutuksia sosiaalityöhön ja sosiaalityötä koskeviin mielikuviin on tutkittu erityisesti Isossa-Britanniassa, jossa sosiaalityön on nähty kärsivän vakavista imago-ongelmista (esim. Reid & Misener 2001). Sekä Aldridge (1990) että Franklin (1998) ovat todenneet, että erityisesti lastensuojelun käytänteet joutuvat usein negatiivissävytteisten kuvailujen kohteeksi (sit. Reid & Misener 2001, 196).

¹Sisäpiirin vastaajiin katsottiin kuuluviksi kuntien sosiaalijohtajat sekä lastensuojelun vastaavat sosiaalityöntekijät. Ulkopiirin vastaajiin kuului puolestaan toimittajia, valtion viranomaisia, kansanedustajia, sosiaalialan oppilaitosten opettajia sekä lastensuojelun yhteistyökumppaneita. (Lastensuojelun keskusliiton imagotutkimus, 1997, 2.)

Bob Franklin ja Nigel Parton (1991) ovat tutkineet Isossa-Britanniassa 1980-luvulla uutisoituja lastensuojelutapauksia. He kiinnittivät huomiota siihen, kuinka lastensuojelua koskeneissa uutisoinneissa sosiaalityöntekijöihin liitettiin vahingollisia, stereotyyppisiä kuvauksia. Sosiaalityöntekijät saatettiin kuvata epäpätevinä jahkailijoina, jotka ovat haluttomia sotkeutumaan perheiden yksityisyyteen lapsen hyvinvoinnin kustannuksella. Toinen yhtä haitallinen ja lehdistössä käytetty stereotyyppi esitti sosiaalityöntekijät jargonia puhuvina, autoritaarisina byrokraatteina, joiden toimintaa ohjaa faktojen sijaan kiihko. Epäpätevinä esitettiin sosiaalityöntekijöihin liitettiin joko älyn ja nokkeluuden puute, tai heidät esitettiin naiiveina ja kykenemättöminä arkijärjen käyttöön, koska heiltä puuttui riittävä elämäkokemus. Autoritaarista stereotyyppiä luoneet otsikot puolestaan rakensivat sosiaalityöntekijöistä roistoja ja kiusaajia. Franklinin ja Partonin raportoimien kolmen tapauksen tutkinnassa hämmästyttävintä oli kuitenkin se, että sosiaalityöntekijät leimattiin lehdistössä yhtä syyllisiksi pahoinpideltyjen lasten kuolemiin kuin lasten pahoinpitelijätkin. (Franklin & Parton 1991, 14-17.) Franklin on edelleen vuonna 1998 jatkanut tutkimustaan sosiaalityöhön Isossa-Britanniassa kohdistuneista uutisoinneista ja todennut sosiaalityötä ja sosiaalialaa koskevat uutisoinnit pääasiassa negatiivisiksi ja kriittisiksi (sit. Reid & Misener 2001).

Sosiaalityöntekijöiden vastakohtaiset stereotyypit voidaan ymmärtää Franklinin ja Partonin mukaan, mikäli huomioidaan se, että sosiaalityöntekijöistä oli mediassa tullut koko julkisen sektorin symboleita. Media oli esittänyt julkisen sektorin toisaalta tehottomana ja kykenemättömänä hoitamaan sille asetettuja tavoitteita, toisaalta ahdasmielisenä ja illiberaalina asioihin sotkeutujana. (Franklin & Parton 1991, 15.) Näin sosiaalityöntekijät saivat ikään kuin koko julkisen sektorin taakan kantaakseen.

Franklinin ja Partonin havainnot koskevat ainakin osittain ns. sensaatiolehdistöä, jonka kaltaista Suomessa ei ainakaan Ison-Britannian mittakaavassa ole olemassa. Tämä on kuitenkin merkityksellistä ainoastaan, mikäli sosiaalityöhön kohdistuvaa negatiivista uutisointia selitetään yksin uutisoitavien aiheiden uutisarvolla. Uutisarvon kriteereitä ovat esimerkiksi ajankohtaisuus, läheisyys, hallitsevuus, tärkeys, seurausten koskettavuus, ristiriitaisuus, yllätyksellisyys sekä ”human interest”, jonka ymmärrän tarkoittavan ihmisten yleisiä kiinnostuksen kohteita (Ikävalko 1996, 218). Lastensuojeluun liittyvien uutisten voidaan katsoa usein täyttävän edellä mainituista ainakin tärkeyden, seurausten koskettavuuden, ristiriitaisuuden ja usein myös ajankohtaisuuden kriteerit. Uutisarvoteorian mukaan negatiivinen uutisointi herättää ihmisten kiinnostuksen, sillä se liittyy rutiinien rikkoutumiseen. Uutisointi onnistuneesti käsitellystä lastensuojelutapauksesta ei

herätä kiinnostusta, sillä se kertoo rutiineista eikä siten täytä uutisarvon kriteereitä. Siksi sosiaalityön arki ja onnistumiset nostetaan esille huomattavasti harvemmin kuin epäonnistumiset. (Franklin & Parton 1991, 46-48.)

Sosiaalityön imago- ja mielikuvatutkimus

Sosiaalityötä ei nähdä Suomessa kovinkaan vetovoimaisena ammattina, vaikka työntekijöihin suhtaudutaankin muutoin melko positiivisesti. Reetta Peltosen (2008) lukiolaisten mielikuvia sosiaalityöstä käsittelevässä pro gradussa sosiaalityö mielletään ei-houkuttelevaksi, raskaaksi ja heikosti palkatuksi alaksi, jonka tekemiseen vaaditaan kutsumus. Myös Johanna Kärkkäinen (2010) on tutkinut pro gradussaan nuorten ja heidän vanhempiansa suhtautumista sosiaalityöntekijän kohtaamiseen. Sosiaalityöntekijöitä luonnehditaan tilanteen selvittäjiksi, opastajiksi ja tukijoiksi, mutta toisaalta erityisesti nuorten suhtautumisessa tulee esiin myös vallan aspekti ja sosiaalityöntekijöiden rooli viranomaisena, jolla on valtaa kutsua perhe yhteiseen keskusteluhetkeen ja mahdollisesti myös päättää nuoren viemisestä pois kotoa.

Suvi Juurikan (2011) pro gradussa luodaan katsaus uutispäälliköiden ja toimittajien koko sosiaalialaa koskeviin mielikuviin. Ala ei näyttäydy tässäkään tutkimuksessa kovinkaan vetovoimaisena eikä sitä arvosteta korkealle. Toisaalta uutispäälliköt ja toimittajat arvostivat sosiaalialan palveluita ja pitivät sitä vastuullisena, luotettavana ja ammattimaisena. Juurikan tutkimus keskittyy kuitenkin huomattavasti laajemmalle kuin vain sosiaalityöntekijöihin, sillä se käsittelee sosiaalialaa kokonaisuudessaan. Lastensuojelun ja Lastensuojelun Keskusliiton imago tutkimuksessa (1997) tehtiin hiukan samankaltaisia löydöksiä: Toimittajien mielikuva lastensuojelusta oli hyvin kriittinen, ja lastensuojelu koettiin byrokraattiseksi ja joustamattomaksi. Toisaalta he, kuten myös Juurikan (2011) vastaajat, jotka pitivät yleisesti sosiaalialaa vastuullisena ja ammattimaisena, arvostivat lastensuojelutyön vastuullisuutta ja asiantuntevuutta.

Vaikuttaa siltä, että sosiaalityö nähdään Suomessa hiljaisena alana, jossa toimivat ammattimaiset, kutsumustyötään tekevät mutta ei-arvostetut sosiaalityöntekijät. Ammattimaisuuden myötä esiin nousee myös sosiaalityöntekijöiden rooli byrokratiaa käyttävinä viranomaisina.

Peter Golding (1991) tuo esille hyviä huomioita sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden imagosta ja näiden suhteesta toisiinsa. Ensinnäkin sosiaalityön sisältö, se mitä sosiaalityöntekijät yleisesti ottaen

tekevät, osoittautui suurelle yleisölle useammassakin 1980-luvun brittiläisessä tutkimuksessa mysteeriksi (Golding 1991, 96). Kuten jo aiemmin mainitsin, Suomessa sosiaalityötä on moitittu hiljaisuuden kulttuurin ylläpitämisestä, mikä ei edesauta paremman ymmärryksen saavuttamista siitä, mitä sosiaalityön kentällä tehdään. Goldingin mukaan sosiaalityön tarpeellisuus näyttäisi olleen 1980-luvun Ison-Britanniassa tunnustettu, mutta toisaalta epäröintiä ihmisten mielissä aiheutti se, sisälsikö sosiaalityö myös osin turhaa ja liiallista lakiin perustuvaa julkisten varojen käyttöä. Golding huomauttaa myös, että itse sosiaalityö on erotettava näissä tutkimuksissa sosiaalityöntekijöistä, joiden arvoa ja hyviä aikomuksia ei juurikaan suuren yleisön silmissä kyseenalaistettu. (Emt, 97.) Toisaalta sosiaalityöntekijöiden status verrattuna muihin ammatteihin on ollut erittäin alhainen. Esimerkiksi tutkimuksessa vuodelta 1989, jossa kiinnitettiin huomiota sosiaalityöntekijöiden statukseen, sosiaalityöntekijät nähtiin statukseltaan alhaisempina kuin esimerkiksi lääkärit, asianajajat, poliisit, sairaanhoitajat ja opettajat (emt, 95). Sosiaalityöntekijöiden statusta verrattuna muihin ammatteihin ei ole Suomessa tutkittu, mutta muutoin Ison-Britannian tutkimusten tulokset näyttäisivät olevan melko hyvin linjassa suomalaisten tutkimustulosten kanssa.

Media negatiivisten mielikuvien myllynä

Sosiaalityötä koskeva jatkuva negatiivinen uutisointi ja sosiaalityön sisältöä koskeva hämmennys nostivat 1980-luvulla Ison-Britanniassa esiin tarpeen parantaa sosiaalityöstä lehdissä tuotettua julkista kuvaa erityisesti tiedottamalla ja kertomalla enemmän sosiaalityön sisällöstä. Negatiivista uutisointia selitettiin sosiaalityön sisällön tuntemattomuuden lisäksi journalistien toiminnalla ja sosiaalityön uutisten kiinnostavuudella ja uutisarvolla. (Golding 1991, 98.) Golding löytää negatiivisiin uutisointeihin ja suuren yleisön hämmennykseen sosiaalityön sisällöstä selityksiä, jotka saattavat olla relevantteja myös nykypäivänä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Sosiaalityö esiintyi 1980-luvulla varsin kapeasti brittiläisessä mediassa. Esimerkiksi fiktiiviset televisiosarjat käsittelivät sosiaalityötä huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi opettamista, lääketiedettä, poliisintyötä tai lakialaa, jotka kaikki tarjoavat katsojille kiinnostavaa draamaa. Lehdistössä esitetyt stereotypiat sosiaalityöstä eivät siis kokeneet kilpailua, sillä muu media, kuten televisio fiktiivisine sarjoinen, ei tuottanut vaihtoehtoisia kuvauksia sosiaalityöstä. Syy tähän on Goldingin mukaan se, ettei sosiaalityö itsessään tarjoa samanlaisia mahdollisuuksia kiinnostavaan draamaan, kuten esimerkiksi poliisityö. Sosiaalityö ei yksinkertaisesti tarjoa katsojia tyydyttäviä

nopeita ja siistejä pakettiratkaisuja. Tämän vuoksi sosiaalityössä vallalla olivat lähinnä lehdistön viljelemät stereotypiat, jotka eivät kokeneet kilpailua muun median taholta. (Golding 1991, 98-101.)

Fiktiivisissä sarjoissa ja elokuvissa esiintyvistä sosiaalityöntekijöistä on tehty jonkin verran tutkimusta. Esimerkiksi Margaret Gibelman (2004) kirjoittaa neljästä yhdysvaltalaisesta televisiosarjasta, joissa esiintyy sosiaalityöntekijöitä, ja kritisoi kuvaa, joka sosiaalityöntekijöistä televisiosarjoissa luodaan. Fiktiivisissä sarjoissa sosiaalityöntekijäksi voi ryhtyä lähes kuka tahansa, eikä koulutus ole merkittävää. Esimerkiksi yhdysvaltalaisessa televisiosarjassa *Norm-show* jääkiekkoa ammatikseen pelaava Norm päätyy vankilan sijaan suorittamaan yhdyskuntapalvelua sosiaalityöntekijänä (Gibelman 2004, 331; Reid & Misener 2001, 194). Gibelman ehdottaa, että yleisö on vastaanottavainen televisiosarjoissa esitetylle näkemykselle sosiaalityöstä, sillä se on yhteneväinen yleisten sosiaalityöhön liitettyjen mielikuvien kanssa. Gibelman nimeää ainoaksi varsin realistista kuvaa sosiaalityöstä luovaksi tv-sarjaksi sarjan nimeltä *East side/west side*, joka kuitenkin lopetettiin heti yhden esityskauden jälkeen. (Gibelman 2004, 332.) Fiktiivisten tv-sarjojen luojilla ei välttämättä olekaan tarvetta tuottaa kilpailevia mielikuvia sosiaalityöstä, sillä ihmiset eivät ole vastaanottavaisia vaihtoehtoisille käsityksille. Julkisuudessa pyörivään mielikuviasoppaan onkin erittäin hankala vaikuttaa, sillä negatiivinen uutisointi lietsoo lisää negatiivisuutta.

Tilanne ei ole Suomessa oleellisesti erilainen Yhdysvaltoihin verrattuna. Sosiaalityöntekijät esiintyvät fiktiivisissä tv-sarjoissa huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi poliisit tai terveydenhuoltohenkilökunta. Internetsivusto *Internet movie database* sisältää tiedon, jonka mukaan Suomessa on esitetty vuonna 1976 fiktiivistä kuusiosaista sarjaa *Sosiaalityöntekijä Virtanen*. Valitettavasti kyseisen sarjan sisällöstä ei ole lisätietoja. Lisäksi Suomessa on esitetty Gibelmanin edellä mainitussa artikkelissa käsiteltyä sarjaa *Amyn lailla (Judging Amy)*, joka kuvasi lakituomari Amy Grayn elämää ja työtä. Sarjassa hänen äitinsä Maxine on sosiaalityöntekijä, joka työskentelee lastensuojelutyössä. Vaikka sarjan varsin realistista kuvausta itse sosiaalityön sisällöstä on kiitelty (Gullette 2000, sit. Gibelman 2004), ei Gibelman kuitenkaan ole täysin vakuuttunut sarjan kuvauksesta, sillä Maxinen hahmo sortuu usein varsin kyseenalaisiin toimiin (Gibelman 2004, 332). Yhdysvalloissa sarjaa esitettiin CBS kanavalla vuosina 1999–2005, Suomessa 2005–2011. Tuorein sosiaalityötä käsitellyt tv-sarja on ollut vuonna 2014 Yle TV2:n fiktiivinen kuusiosainen draamakomedia *Toisen kanssa*, jossa kuvattiin lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtä. Päähenkilö Saaran henkilökohtainen elämä ja työ lastensuojelun sosiaalityöntekijänä tuotiin sarjassa esille rinnakkain. Sarja kuvasi Saaran työssä kokemia ristiriitoja, sekä epäonnistumisia että

onnistumisiakin. Sarja toi myös esille lastensuojelun sosiaalityön raskauden ja työntekijöille kaatuvan suuren vastuun ja työtaakan. Tosi-tv:n aikakauden alkaessa 2000-luvulla televisiossa on alettu esittää sarjoja, jotka kuvaavat esimerkiksi poliisien, ensihoitajien, lääkärin ja palomiesten työtä, mutta toistaiseksi sosiaalityöntekijät ovat vilahtaneet näissä ohjelmissa vain nopeissa ”sivuosissa”.

Golding olettaa, että julkisuuskuvan kilpailua korostavassa selityksessä huomio kiinnittyy edelleen liiaksi median toimintaan, jolloin myös ratkaisu olisi muutos median toiminnassa tai sosiaalityöntekijöiden parempi koulutus julkisten suhteiden hallintaan liittyen (1991, 101). Se ei kuitenkaan selitä, miksi uutisointi sosiaalityöstä sisältää niin paljon ristiriitoja. Myös Gibelmanin (2004) tekemät huomiot niistä harvoista yhdysvaltalaisista tv-sarjoista, joissa sosiaalityö esiintyy, kertovat, että sosiaalityöstä ja sen tekijöistä tuotetaan lähinnä stereotyyppisiä kuvauksia mediassa.

Sosiaalityö ristiriitaisten vaatimusten kohteena

Golding (1991) esittää sosiaalityön negatiivisille uutisoinneille vaihtoehdoisen selityksen, jonka ydin piileekin itse sosiaalityön sisällössä ja ammattikunnan identiteetin määrittelyssä. Sosiaalityö ei ole onnistunut määrittelemään, millaista asiantuntijuutta alan tulisi kehittää, koska sosiaalityölle on yhtäältä annettu tehtävä hyvinvoinnin kehittäjänä, toisaalta byrokraattisena valtion edustajana ja valvojana. Rojek et al. (1988, 133) huomauttaa, että sosiaalityöntekijät vastustavat käsitystä työstään kurinpitona tai järjestyksenvalvontana, ja ammatin toivotumpi omakuva sisältää enemminkin käsitteet ”auttaja, huolehtija ja mahdollistaja” (sit. Golding 1991, 102). Sosiaalityön asiantuntijuus ja ammatillinen identiteetti sisältää siis kaksi äärimmäistä vaatimusta: sen tulee sekä kontrolloida että tarjota tukea ja huolenpitoa. (Golding 1991, 101–103.) Näiden kahden ääripään yhdistäminen saman ammatin vaatimukseen aiheuttaa imagoristiriitoja.

Wroe (1988, 30) toteaa, että erityisesti lastensuojelutyö kärsii ammatti-identiteetin ristiriidasta, sillä lastensuojelu joutuu jatkuvasti kamppailemaan sen ideologisen kysymyksen äärellä, millaiseen toimintaan hyvä yhteiskunta perustuu (sit. Golding 1991, 103). Sosiaalityöntekijät ovat siis jatkuvasti tuomittuja epäonnistumaan ristiriitaisesti määritellyssä tehtävässään, mikä johtaa julkisiin rangaistuksiin, jotta ”miellyttävä illuusio säilyisi” (Golding 1991, 103). Warnerin (1989, 38) mukaan lehdistön ”verenhimo” lastensuojelun työntekijöitä kohtaan kertoo halusta osallistua viattomuuden suojeluun, pyrkimykseen pitää perheiden ja lasten puolia, sillä työntekijät näyttävät

jatkuvasti epäonnistuvan tässä tehtävässään (sit. Golding 1991, 103). Työntekijöiden epäonnistuminen on taattua, sillä toteuttaessaan toisen ääripään tehtävänsä auttajina ja huolehtijoina he joutuvat väistämättä hylkäämään roolinsa kontrollin asettajina. Sama pätee myös toisinpäin.

Kontrollin ja hoivan ristiriita ei kuitenkaan koske ainoastaan sosiaalityötä, vaan myös monet muut ammattikunnat joutuvat työskentelemään saman ristiriidan alla. Jaana Vuoren väitöskirjassa *Äidit, isät ja ammattilaiset* (2001) käsitellään eri instituutioissa, kuten koulu- ja terveydenhuollossa, toimivia perheasiantuntijoita, joita ihmiset kohtaavat arjessaan. Vuori huomauttaa, että institutionaalisessa ammatillisessa toiminnassa kyse ei koskaan ole puhtaasti yhteiskunnan tarjoamasta tuesta ja turvasta vaan myös pyrkimyksestä hallita ja ehkäistä yhteiskunnallisia ongelmia. Asiantuntijoiden ja heidän työnsä kohteiden valtasuhde on tulkittu jo 1960-luvulta lähtien usein kontrollisuhteeksi, jossa ammattilaisten tehtävänä on hallita marginaaliryhmiä. (2001, 46.) Kiinnostavaa onkin, miksi tällainen valtasuhde, kontrollin ja hoivan ristiriita tunnistetaan erityisesti sosiaalityössä. Miksi esimerkiksi opettajat, sairaanhoitajat, koulukuraattorit ja terapeutit eivät kerää samanlaista negatiivista huomiota kuin sosiaalityöntekijät? Toisaalta sosiaalityöntekijän, ja erityisesti lastensuojelun työntekijän, kontrolloijan ja huolehtijan identiteettien välinen ristiriita on äärimmäinen, sillä lastensuojelun ammattilainen tunkeutuu yksilön ja perheen äärimmäisen yksityiselle alueelle. Lastensuojelutyöntekijä ottaa kantaa lapsen kasvatukseen, määrittelee sen sopivaksi tai epäsopivaksi, ja näillä määrittelyillä sopivasta tai epäsopivasta toiminnasta voi olla suuria käytännön seurauksia koko perheelle.

Yhteiskunnan ideologisen määrittelyn selitys on varsin samantapainen kuin alun perin Cohenin kuvailema moraalisen paniikin ilmiö, jota Franklin & Parton (1991) esittelevät. Moraalisen paniikin synnylle on olennaista olosuhteet, joissa traditionaaliset arvot ja sosiaaliset instituutiot menettävät hetkellisesti merkityksensä. Tämä johtaa julkiseen syntipukkien etsintään, kansalaisten keskuudessa kulkevien ”mustien lampaiden” jahtaamiseen, jotka ovat vastuussa traditionaalisten arvojen rikkomisesta. Media osallistuu tähän prosessiin sekä luomalla että ylläpitämällä moraalista paniikkia ja tuomalla esiin kansalaisten keskuudessa kulkevia ”mustia lampaita”. Moraalisen paniikin teoria ei kuitenkaan selityksenä siirry ongelmattomasti ajasta ja paikasta toiseen, vaan Isossa-Britanniassa vallinnut 70-80-lukujen poliittinen ja taloudellinen ilmapiiri selittivät osalta moraalisen paniikin syntyä. (Franklin & Parton 1991, 44.) Olennaista näissä kaikissa selityksissä on kuitenkin se, että uutisoinneissa onkin mahdollisesti kysymys sosiaalityön sekavasta identiteetistä ja sitä kautta yhteiskunnallisten arvojen tuottamisesta ja vaalimisesta.

Uutisoinnin seuraukset

Journalistit eivät ole passiivisia tiedon välittäjiä, vaan heidän on tehtävä valintoja siitä, kuinka tapahtumia ja asioita esitetään julkisuudessa. Gamson et al. ovat hyödyntäneet Erving Goffmanin termiä kehys tai kehikko (engl. frame), joka toimii tilanteen tulkinnan apuna (Gamson, William A. & Croteau, David & Hoynes, William & Sasson, Theodore 1992, 384). Journalistin on uutista kirjoittaessaan luotava mielessään tulkinnallinen kehys, jonka läpi tapahtumia katsotaan. Erkki Karvonen kirjoittaa, että journalismissakaan tapauksia ei kohdata sellaisenaan, vaan kyse on tulkintatyöstä, jossa tapahtumalle pyritään löytämään ennalta tunnettu skeema, johon se voidaan sovittaa. (Karvonen 1999, 87.) Median mahdollisuus tehdä uutisointia koskeva määrittely on merkityksellinen, sillä se vaikuttaa siihen, millaisia seurauksia uutisoinnilla on laajemmassa mittakaavassa. Se, määritelläänkö sosiaalityöhön liittyvä tapahtuma lööpissä jälleen uudeksi lastensuojelutyöntekijän töppäykseksi vai kenties resurssipulasta johtuvaksi yleiseksi ongelmaksi, on seurausten kannalta merkityksellistä.

Sosiaalityötä koskevilla uutisilla on sosiaalityön kannalta sekä negatiivisia että positiivisia seuraamuksia. Sen lisäksi, että uutisointi vaikuttaa siihen, miten ihmiset käsittävät sosiaalityön ja sen tekijät, on sillä myös muita vaikutuksia. Uutisointien provosoima julkinen keskustelu tuo esille epäkohtia ja pakottaa myös päättäjät ottamaan kantaa ja mahdollisesti päivittämään sosiaalityöhön liittyvää lainsäädäntöä. Tämä saattaa parhaimmillaan johtaa esimerkiksi huomion kiinnittämiseen ennaltaehkäisevään työhön lastensuojelussa. Näin medially on mahdollisuus luoda sopivat olosuhteet tarvittavalle muutokselle. (Frankin & Parton 1991, 29.) Sosiaalityöhön liittyvä negatiivinenkaan uutisointi ei välttämättä aina ole vain huono asia, sillä se nostaa tärkeitä asioita esille. Esimerkiksi tämän tutkielman aineisto, 8-vuotiaan tytön kuolemaan johtaneen tapauksen uutisointi, on herättänyt julkisuudessa keskustelua ainakin lastensuojelun resurssipulasta ja yleisesti lastensuojeluviranomaisten ja muiden viranomaisten tiedonkulun toimivuudesta.

Isossa-Britanniassa tehdyn tutkimuksen mukaan vaikuttaa myös siltä, että uutisoinneilla on merkitystä päivittäiseen sosiaalityöhön ja sen käytänteisiin. Sosiaalityöntekijät kokevat työnsä aiempaa raskaampana kun lastensuojeluun liittyvistä tragedioista uutisoidaan mediassa. Lisäksi median ajoittain tekemät väitteet sosiaalityön liiallisesta pehmydestä ovat johtaneet siihen, että ammatin sisällä on turvauduttu enemmän auktoritatiivisiin lainmukaisiin interventiokeinoihin ja

otettu vähemmän riskejä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa sosiaalityöntekijöiden siviilioikeudet ovat olleet keskustelun aiheena sosiaalipalveluiden valtuutetun kiellettyä työntekijöiden osallistumisen lastensuojelua koskevaan julkiseen keskusteluun. Lisäksi uutisoinnit ovat vaikuttaneet siihen, että tietyillä tahoilla sosiaalityöntekijöiden saamisesta töihin on tullut hankalampaa. (Franklin & Parton 1991, 31-33.)

Yhteenveto tutkimusten annista

Hiljaisuuden kulttuuri ja tiedon puute sosiaalityön sisällöstä ovat olleet pitkään tiedostettuja ongelmia sosiaalityön kentällä Suomessa. Ammattilaisten osallistumattomuus julkiseen keskusteluun pitää yllä tietämättömyyttä, ja ennakkoluulojen ja kuulopuheiden merkitys ihmisten mielikuville on siten suuri. Lehdissä pyöritettyyn mielikuvamylyyn on hankalaa tuottaa uudenlaisia, vaihtoehtoisia kuvauksia sosiaalityöstä, sillä uutisarvoteorian mukaan rutiineita rikkovat epätavallisuudet ovat kiinnostavampia kuin rutiininomaiset onnistumistarinat. Vaihtoehtoisia kuvauksia ei myöskään ole juurikaan tarjolla esimerkiksi fiktiivisten sarjojen tai elokuvien muodossa.

Sekä Franklinin & Partonin havainnot sosiaalityöntekijöistä tehottoman julkisen sektorin symboleina että Goldingin näkemys sosiaalityön sisällön ja vaatimusten ristiriitaisuudesta herättävät samantapaisia kysymyksiä siitä, millaisena sosiaalityön tehtävä esiintyy ihmisten mielikuvissa, ja millaisia laajempia mielikuvajärjestelmiä ne rakentavat. Voiko mahdollisia negatiivisia mielikuvia selittää ainakin osittain myös suomalaisessa aineistossa sillä, että sosiaalityö nähdään ristiriitaisen intressien ja hyvän yhteiskunnan määrittelemisen taistelutantereena? Ongelmaksi voitaisiin täten määritellä se, että lastensuojelua koskevissa sosiaalisissa representaatioissa kohtaavat ristiriitaiset arvot, joiden määrittely on vaikeaa tai lähes mahdotonta, sillä sosiaalityön itsemäärittely on keskeneräinen. Myös uutisarvoteoria, joka määrittelee negatiivisissa uutisoinneissa olevan kyse rutiinien rikkoutumisesta, vihjaa siihen suuntaan, että julkinen keskustelu sosiaalityöstä liittyy laajempien sosiaalisten normien määrittelyyn. Kiinnostavaa onkin, viitataanko tutkielmani aineistossa suoraan normeihin tai yhteiskunnallisiin arvoihin, tai voiko tällaisesta suorasta normikeskustelusta ylipäätään löytää viitteitä lainkaan.

Sosiaalityöntekijöiden kouluttaminen julkisten suhteiden ylläpitoon on hyvä alku mielikuviin vaikuttamisessa. Kuitenkin yhtä olennaista olisi myös pyrkiä määrittelemään, mikä on sosiaalityön

ensisijainen tehtävä, ja tuottamaan sosiaalityölle tarkemmin rajattua imagoa. Koska tutkimukseni koskee erityisesti lastensuojeluun liitettäviä mielikuvia ja lastensuojelun tehtävä on valvoa lasten etuja ja hyvinvointia, koskee lastensuojeluun liittyvä keskustelu puolestaan sitä, mikä on lapsen etu, ja miten se eroaa vanhempien edusta. Tämä kaikki puolestaan on osa laajempaan pohdintaa, miten ylläpidetään toimivaa hyvinvointiyhteiskuntaa.

Peter Golding huomauttaa, että tutkimuksiin sosiaalityöhön liitetystä mielikuvista tulee suhtautua varauksella, koska kyseiset tutkimukset eivät ole onnistuneet erottelemaan kahta keskeistä osa-aluetta toisistaan. Nämä osa-alueet ovat ensinnäkin apu ja tuki, joihin suhtaudutaan pääosin positiivisesti. Toinen osa-alue on lainmukaiset sosiaalityön interventiot ja vaatimukset, jotka puolestaan herättävät epäilyksiä. Goldingin mukaan tutkimukset eivät ole onnistuneet erottelemaan näitä kahta osa-aluetta toisistaan. Niissä tulisikin huomioida erikseen se, puhutaanko sosiaalityöstä vai työntekijöistä, ja millaisia eroja näiden välillä on löydettävissä. (Golding 1991, 96.) Uskon saman ilmiön näkyvän myös internetkeskusteluissa, joissa oletan lastensuojelutyön eri sisältöjen, kuten avohuollon työmuotojen ja esimerkiksi huostaanottoon liittyvien toimenpiteiden, esiintyvän sekaisin. Myös sosiaalityön ja lastensuojelutyön erottelu toisistaan keskustelijoiden mielipiteissä saattaa tuottaa hankaluuksia.

3 Taustateoriaa ja aineiston esittely

Tässä osiossa perehdyn imagon ja mielikuvien käsitteiden eroihin. Lisäksi esittelen taustateoriaa sekä aineistoni.

3.1 *Imago ja mielikuvat*

Erkki Karvonen määrittelee väitöskirjassaan *Imagologia* (1997) termin *imago* sisältävän kaksi erilaista käyttötapaa. Ensiksi imago viittaa viestien lähettäjäpuolen toimintaan, symbolien tuottamiseen ja viestinnälliseen puoleen. Toiseksi imago käsitetään myös psykologisesti, viestin vastaanottajan aktiivisena pyrkimyksenä muodostaa kuva saatujen viestien ja tietojen pohjalta. Imago sisältää Karvosen mukaan siis kaksi puolta, joista toinen edustaa viestin lähettäjä, toinen vastaanottajaa. Karvonen erottaa nämä kaksi puolta nimeämällä viestinnällisen puolen imagoksi ja vastaanottajan muodostaman kuvan mielikuvaksi. (Karvonen 1997, 32.)

Karvonen siis erottelee toisistaan imagon ja mielikuvan käsitteet. Karvonen ei yksinkertaista mielikuvan käsitettä ainoastaan yksilön psykologiseksi todellisuudeksi, joka elää irrallaan ympäristöstä, vaan hän kuvaa semioottisen viestintäkäsityksen avulla viestintää kiertokulukuksi, jossa ”sosiaalinen ulkoinen merkki muuttuu yksilön sisäiseksi merkiksi ja taas ulkoistuu” (Karvonen 1997, 33). Tällä käsitän Karvosen kuvaavan, kuinka tuotetun imagon symbolit käyvät läpi yksilön prosessointia ja mahdollisesti siirtyvät eteenpäin osaksi sosiaalista tietovarantoa ja uuden kollektiivisen muokkauksen kohteeksi. Semiotiikkaan tukeutuen Karvonen lisää, että lähettäjän ja vastaanottajan sijaan voidaan puhua kahdesta yhteiskunnallisesta tahosta (tässä työssä siis lastensuojelu ja kansalaiset), jotka merkityksellistävät ja määrittelevät tilannetta omasta kontekstistaan käsin (Karvonen 1997, 33).

Mielikuvien voidaan siis sanoa aina olevan jollain tapaa sosiaalista alkuperää, sillä ne joutuvat kollektiivisen muokkauksen kohteeksi ja muokkaavat samalla tietoa yhteisöllisellä tasolla. Imagon käsitän puolestaan Karvosen määrittelyn pohjalta olevan lähettäjän tai viestijän pyrkimys tietynlaisten mielikuvien luomiseksi ihmisille. Imagon tulkitsenkin tässä tutkimuksessa lähettäjän laajaksi symbolijärjestelmäksi, jolla pyritään tarkoituksellisesti tuottamaan tietynlaisia mielikuvia ihmisille, esimerkiksi tietystä instituutiosta tai henkilöstä.

Imagon ja mielikuvan erottaminen toisistaan on hankalaa, sillä ne sisältävät myös yhteistä materiaalia. Tarkoituksellisesti tuotettu imago ei kuitenkaan voi koskaan ”puhtaana” päätyä osaksi sosiaalista tietovarantoa, sillä mielikuvat vaikuttavat siihen. Toisaalta tarkoituksellisesti tuotettu imago myös ohjaa mielikuvien muodostumista. Kun työssäni käsittelen ihmisten lastensuojeluun liittämiä mielikuvia, käsittelen niitä sosiaalisena ilmiönä, en niinkään yksilöiden päänsisäisinä todellisuuksina. Mielikuvat ovat aina jossain määrin yhteisiä ja jaettuja, ja näiden mielikuvien voidaan sanoa olevan osa sosiaalisia representaatioita. Koska en kuitenkaan tutkimuksessani pyri löytämään tarkoituksellisesti tuotettua ja rakennettua mielikuvajärjestelmää, en kartoita lastensuojelun imagoa vaan siihen liitettyjä mielikuvia.

3.2 Sosiaaliset representaatiot

Tutkielmassani olennaisena jäsenystyökaluna käytän sosiaalisten representaatioiden lähestymistapaa². Serge Moscovicin sosiaalisten representaatioiden lähestymistapa selittää ihmisten ajattelua ja esittää, että yksilöllisiksi mielletyt ajatukset ja mielikuvat rakentuvat sosiaalisesti. Sosiaalisten representaatioiden juurten katsotaan olevan Émile Durkheimin tutkimissa kollektiivisissa representaatioissa. (Pirttilä-Backman & Helkama 2001, 264). Moscovici kyseenalaistaa sosiaalisten representaatioiden lähestymistavallaan sen, että kykenisimme yksilöinä havaitsemaan maailman objektiivisesti sellaisena kuin se on. Hän huomauttaa havaintojemme olevan täynnä vääristymiä, jotka johtuvat siitä, mitä jo aiemmin tiedämme. (Moscovici 1984, 4.) Moscovici esittää siis, että sosiaalisesti rakennetulla tiedolla on vaikutusta siihen, kuinka havainnoimme maailmaa ja sen tapahtumia ja miten selitämme niitä. Sosiaaliset representaatiot tekevät esineistä, asioista, ihmisistä ja tapahtumista meille tavanomaisia, ne konventionalisivat tuntematonta ja varustavat saman kielen ja kulttuurin jäsenet yhteisellä koodistolla.

Anna-Maija Pirttilä-Backman ja Klaus Helkama (2001, 264) avaavat sosiaalisten representaatioiden luonnetta osuvasti kuvaamalla niiden olevan ”meidän yhteisiä arkiteorioitamme meille tärkeistä ilmiöistä”. Sosiaalisten representaatioiden lähestymistapa ehdottaa, että voimme aina turvautua jossain määrin vanhoihin malleihin, jotka antavat meille toimintaohjeita ja auttavat maailman ilmiöiden määrittelyssä.

2 Moscovici käyttää mieluummin sanamuotoa sosiaalisten representaatioiden lähestymistapa, kuin sosiaalisten representaatioiden teoria, sillä hän kokee että tutkimus tällä alueella ei muodosta eheää, tarkasti määriteltyä teoriaa (Pirttilä-Backman & Helkama 2001, 271-272). Tästä syystä käytän myös itse ilmaisua sosiaalisten representaatioiden lähestymistapa.

Yksilöllisiksi määritellyt mielikuvat eivät siis sosiaalisen representaatioiden lähestymistapaan sovitettuna olekaan yksilön omaisuutta vaan sosiaalisen määrittelyn tuotoksia. Kun tuomme esille käsityksiämme lastensuojelusta, niissä näkyvät aina myös jäljet siitä, mitä olemme omaksuneet muilta ihmisiltä ja heidän mielikuvistaan. Se, onko tieto omaksuttu yliopiston kursseilta, sosiaalialan ammattilaisilta käytännön kokemusten kautta, uutisista tai muiden ihmisten kokemuskertomuksista, ei välttämättä ole olennaista mielikuvien kannalta. Sosiaalisten representaatioiden lähestymistavan anti omalle tutkimukselleni onkin ajatus sosiaalisesti rakentuneesta todellisuudesta. Peter Berger ja Thomas Luckmann (2002) muotoilevat asian seuraavasti: ”Jokapäiväinen elämä esittäytyy ihmisten tulkitsemana todellisuutena ja subjektiivisesti merkityksellisenä, yhtenäisenä maailmana (...) subjektiivisesti merkityksellisessä toiminnassaan tavalliset ihmiset eivät ainoastaan pidä jokapäiväistä elämismaailmaa itsestään selvänä todellisuutena. He myös tuottavat sen ajattelullaan ja toiminnallaan, ja sen todellisuus säilyy vain heidän ajattelunsa ja toimintansa kautta”. (29-30.) Tämän näkökulman mukaisesti mielikuvien voidaankin olettaa osallistuvan sosiaalisten representaatioiden tuottamiseen, sillä mielikuvien jakaminen ja sitä kautta rakentuva kollektiivinen ymmärrys lastensuojelusta on yhtä relevanttia tietoa kuin mikä tahansa muu tieto lastensuojelusta. Mielikuvista ammennettu tieto ei välttämättä kerro esimerkiksi siitä, kuinka lastensuojelu toimii tietyissä tilanteissa tai millaisia lainmukaisia toimintamalleja sillä on. Sitä vastoin mielikuvia tutkimalla voidaan saada selville, millaiseksi lastensuojelu ihmisten keskuudessa käsitetään.

3.3 Aineiston esittely

Aineistoni koostuu keskeisen suomalaisen päivälehdessä Helsingin Sanomien lastensuojelua koskevien internetuutisten kommenttiketjuista. Helsingin Sanomien sähköisen arkiston saa käyttöön ostamalla luku-oikeuden lehden internetversioon. Helsingin Sanomien internetpalvelussa voi lukea päivän painetun lehden uutiset. Lisäksi se tarjoaa mahdollisuuden kommentoida joitakin uutisia uutisartikkelin alla olevaan kommenttikenttään. Kommentointi verkkopalvelussa edellyttää rekisteröitymistä ja nimimerkin luomista. Nimimerkki helpottaa keskustelujen käymistä muiden kommentoijien kanssa, sillä vastaajat pystyvät kohdentamaan omia kommenttejaan myös muiden käyttäjien yksittäisille kommentteille. Sen lisäksi, että nimimerkkien käyttö helpottaa keskustelun seuraamista, uskon rekisteröitymisen vaatimuksen myös rajaavan keskustelijakuntaa ja pitävän keskustelun asiallisemmalla linjalla kuin vapaasti käytettävissä olevilla keskustelupalstoilla.

Olen kerännyt aineistoni Helsingin Sanomien internetarkistosta hakemalla uutisia hakusanalla *lastensuojelu*. Aloitin aineiston keräämisen helmikuussa 2014 ja päätin aineiston rajaamiseksi hakea lastensuojelua koskevia, mahdollisimman tuoreita uutisia aikaväliltä helmikuu 2013–helmikuu 2014. Pelkästään tällä haulla osumia löytyi 273 kappaletta, eivätkä kaikki uutisoinnit välttämättä käsitelleet lastensuojelun toimintaa, vaan uutisessa saattoi esiintyä jonkin lastensuojeluyhdistyksen tai lastensuojelun yhteistyötahon edustajan asiantuntijakommentteja. Nämä uutiset eivät sinänsä tuoneet tietoa lastensuojelusta ja sen toiminnasta, joten karsin ne ensimmäisenä pois aineistosta. Lisäksi aineistosta karsiutui luonnollisesti kaikki ne uutisartikkelit, joihin ei ole ollut mahdollista kirjoittaa kommentteja tai joihin ei oltu kirjoitettu kommentteja kommentointimahdollisuudesta huolimatta.

Tällä karsinnalla aineistooni jäi 41 uutisartikkelia, joissa oli yhteensä 672 kommenttia. Koska analysoitavan aineiston määrä tuntui edelleen melko suurelta, päädyin karsimaan aineistoa kommenttien määrän perusteella. Valitsin artikkeleista ne, jotka olivat herättäneet keskustelua vähintään 10 kommentin verran. Tämän jälkeen aineistooni jäi 19 uutisartikkelia, joissa oli kommentteja yhteensä 584 kappaletta. Alustavan analyysin aikana päätin tehdä aineistooni, joka osoittautui varsin rikkaaksi ja pro gradu -tutkielmaan edelleen liian laajaksi, vielä uuden rajauksen. Vuosien 2013 ja 2014 aikana Helsingin Sanomien uutisartikkeleissa pestiin jälkipyykkiä liittyen kahdeksanvuotiaan helsinkiläistyön kuolemantapaukseen. Niiden kommentteissa pohdittiin paljon syytä tapahtuneelle tragedialle, ja monesti viranomaiset, erityisesti sosiaalityöntekijät, nimettiin tavalla tai toisella syylliseksi tapahtumaan. Aineisto osoittautui rikkaaksi kuvaukseksi siitä, mitä tai keitä sosiaalialan viranomaiset ovat, kuinka he toimivat tai kuinka heidän tulisi toimia. Lisäksi kommentteissa esitettiin lastensuojelujärjestelmän heikkouksia tai ongelmia.

Internetaineiston erityispiirteitä

Helsingin Sanomien artikkelien kommentteissa ei ole näkyvillä kommentointiin osallistuneiden tunnistetietoja, kuten sähköpostiosoitetta tai nimeä. Nämä ovat kuitenkin luovuttaneet tietojaan Helsingin Sanomille luodessaan nimimerkin, jolla Helsingin Sanomien internetpalveluun on mahdollista kirjautua. Kirjautuminen on maksullista. Maksua vastaan voi lukea päivän uutisartikkelit, selata arkistoa ja käyttää arkistohakua sekä kommentoida uutisia. Mikäli ei halua ostaa käyttöoikeutta Helsingin Sanomien internetpalveluun, on lukijalla mahdollisuus käydä viikon ajanjaksona lukemassa ja kommentoimassa viittä eri artikkelia.

Kommenttiketjut ovat hyvää ja kohtalaisen helposti kerättävää aineistoa tutkijalle, sillä ihmiset käyvät spontaanisti ja pyytämättä kirjoittamassa niihin. Uutinen on siis herättänyt lukijassa kiinnostusta ja halun tuoda esille oma näkökulma asiaan. Toisaalta voidaan myös kysyä, kuinka harkittuja tai ”todenmukaisia” mielipiteitä ihmiset kirjoittavat julkisille foorumeille. Kommenttien jättäminen hetken mielijohteesta on helppoa, ja negatiivisten mielikuvien esiintuonti on helpompaa nimimerkin suojassa. Oman mielipiteen jakaminen internetissä on kohtalaisen nopea ja vaivaton prosessi, ainakin mikäli sitä verrataan vaikkapa vanhanaikaiseen mielipidetekstin kirjoittamiseen ja sen lähettämiseen postitse sanomalehden toimitukseen. Internetaineistojä käyttäessä voidaankin pohtia sitä, onko mielipiteen jakamisesta julkisuuteen tullut jo niin vaivatonta ja nopeaa, että kommentteissa näkyvät myös hetken mielijohteesta kirjoitetut, ehkä kärjistyneetkin mielipiteet.

Helsingin Sanomien internetaineiston ongelmana on vastaajien tietynlainen anonyymisyys siitä huolimatta, että kommentointi vaatii rekisteröitymisen palvelun käyttäjäksi. En voi siis olla varma siitä, etteivätkö myös lastensuojelun ammattilaiset kävisi kommentoimassa uutisia. En myöskään saa tietää, kuinka tosissaan kommentoijat näkemyksissään ovat, tai sisältävätkö kommentit myös provosointia ja häiriköintiä.

On siis mahdollista, että kommentoijat ovat lastensuojelun ammattilaisia, joilla on keskimääräistä enemmän tietoa lastensuojelutyöstä, tai kansalaisia, joilla ei ole minkäänlaista käytännön kokemusta lastensuojelusta. Muiden ihmisten yksittäisiä kokemukertomuksia saatetaan myös esittää kommentteissa ns. yleisenä faktatietona lastensuojelun toimintatavoista. Helsingin Sanomien verkkopalvelun kaltaisissa julkisissa keskustelufoorumeissa kenenkään todellista identiteettiä on mahdoton todentaa muille keskustelijoille, joten kenenkään ammatti tai tietotaito ei käy ilmi muutoin kuin mahdollisesti kommentoijan itsensä kertomana. Kommentoijien mielipiteiden todenperäisyyttä ei kuitenkaan kannata käsitellä ongelmana, sillä myös tosissaan kirjoitetut kommentit saatetaan käsittää provosoinniksi tai häiriköinniksi. Olennaista ei myöskään ole ns. faktatiedon, kuten lakiin kirjoitettujen lastensuojelun toimintatapojen tai huhupuheiden erotteleminen toisistaan, sillä olivatpa kommentin kirjoittajan motiivit osallistua keskusteluun minkälaiset tahansa, ovat ne kuitenkin osaltaan rakentamassa tietynlaista kollektiivista ymmärrystä lastensuojelutyöstä.

Internet tavoittaa ihmisiä hyvin, ja internetkommenttien kerääminen on suhteellisen vaivaton tapa kerätä aineistoa tutkimukseen. Toisaalta internetaineistojen voidaan myös olettaa rajaavan

tutkimuksen vastaajakuntaa. Iäkkäämmät seuraavat vähemmän internetmediaa ja kirjoittavat vähemmän internetiin kuin nuoremmat. Tilastokeskuksen vuonna 2010 toteuttaman kyselyn mukaan 25–34-vuotiaista n. 65% ja 35–44-vuotiaista n. 60% lukee uutisista käytäviä keskusteluja verkkolehdistä ja tv-kanavien internetsivuilta. Toisaalta 35–44-vuotiaista n. 50% ilmoittaa kirjoittaneensa itse internetiin. Tätä iäkkäämpien internetkirjoittaminen on huomattavasti vähäisempää. (Tilastokeskus: Sosiaalinen media, verkkomedian ja yhteisöpalvelujen käyttö, kuvio 9, korjattu 2011.) Karkeasti ottaen keski-ikäiset ja sitä vanhemmat lukevat internetuutisten kommentointeja ja kirjoittavat kommentteja internetuutisiin vähemmän kuin nuoremmat. Voidaan siis olettaa, että kommentoijina aineistossani on enemmän nuorempia kuin vanhempia vastaajia.

Eettistä pohdintaa

Vaikka osallistujat kirjoittavatkin nimimerkkien suojassa, eivät nimimerkit välttämättä takaa täydellistä anonymiteettiä. Lainsäädäntö sinänsä ei estä nimimerkein käytyjen keskustelujen hyödyntämistä tutkimustarkoitukseen. Osa ihmisistä saattaa kuitenkin käyttää samaa nimimerkkiä useilla eri palstoilla, eivätkä kaikki nimimerkit välttämättä ole anonymimejä eri virtuaaliyhteisöissä aktiivisesti toimiville. (Kuula 2011, 185.) Eri virtuaaliyhteisöissä samalla nimimerkillä toimivilla voi myös olla näkyvillä erilaisia tunnistetietoja, joita yhdistelemällä on teoriassa mahdollista tunnistaa joku kommentoijista. Anonymiteetin takaamiseksi poistankin kaikkien kommenttien alkuperäiset nimimerkit.

Tutkimuseettisesti on myös tärkeää huomioida nimimerkillisten keskustelupalstojen keskustelujen aihe ja avoimuuden aste (Kuula 2011, 185). Lastensuojelu kuuluu aiheisiin, joiden käsittelyssä tutkijan on oltava erityisen tarkkana. Osa kommentoijista saattaa tuoda ilmi omia kokemuksiaan lastensuojelusta, mikäli he kokevat saavansa tukea ja samanmielisyyttä muilta osallistujilta. Mikäli kommentteissa esiintyy esimerkiksi liian yksityiskohtaista tietoa, on tilannekohtaisesti harkittava, mitä tutkimuksessa voidaan tuoda ilmi. Oman tutkimukseni kannalta ei kuitenkaan ole olennaista esittää kommentoijien asiakkuuskokemusten yksityiskohtia. Yksityiskohdat on mahdollista jättää kokonaan kommenttien sitaateista pois tai muuttaa tietoja ilman, että se tuottaa haittaa tutkimukselleni.

Nimimerkkien poistaminen tai vaihtaminen toiseksi ei kuitenkaan takaa, etteikö joku voisi käydä tarkistamassa Helsingin Sanomien internetpalvelusta kommentoijan oikeaa nimimerkkiä: palvelu on

avoin kaikille ja kommentit julkisia. Oletan kuitenkin, että kukaan tutkielmaani tutustuvalla ei ole mitään erityistä syytä tehdä tätä. Lisäksi aineistoni kommenttien etsiminen arkistohaulla vaatisi Helsingin Sanomien internetpalveluun kirjautumista ja olisi työlästä. Lopuksi, tämä prosessi ei vielä itsessään paljastaisi mitään olennaista, vaan vaadittaisiin lisätoimia, jotta kommentoijista olisi mahdollista saada lisätietoja. Oletan, että Helsingin Sanomien kommentointeihin osallistuneet ovat myös kommentoidessaan nimimerkein ymmärtäneet kirjoittavansa julkiselle foorumille, jota kuka tahansa voi käydä lukemassa. Siksi nimimerkkien ja liian yksityiskohtaisten tietojen poistaminen omasta työstäni on mielestäni riittävä keino huolehtia kommentoijien yksityisyydestä.

4 Diskurssianalyttinen viitekehys

Aineistoni analytyttiseksi viitekehyyksi olen valinnut diskurssianalyysin. Diskurssianalyysiä voidaan ajatella laajana viitekehyyksenä, jonka sisällä sekoittuvat monen eri tieteenalan analyttiset ja teoreettiset lähestymistavat (Potter 2004, 608). Tämän vuoksi diskurssianalyysi sisältää suuren kirjon erilaisia analyttisiä lähestymistapoja, joiden väliin tutkijan on paikannettava tutkimuksensa. Seuraavaksi esittelen diskurssianalyttisiä oletuksia, jotka ovat olennaisia oman tutkielmani analyysissä.

Diskurssianalyttinen perinne nojaa tukevasti sosiaalisen konstruktionismin traditioon. Samoin sosiaalisten representaatioiden teoria, jonka varaan omaa tutkimustani rakennan, olettaa tiedon rakentuvan sosiaalisissa suhteissa. Sen sijaan, että diskurssianalyysissä oltaisiin kiinnostuneita siitä, mitä tutkimuskohde todellisuudessa on, tai miksi tutkimuskohde on sellainen kuin se on, se suuntaa katseen kulttuuristen merkitysten ja yhteisen sosiaalisen todellisuuden rakentumisen maailmaan (Jokinen & Juhila 1999, 54). Kun kieltä tutkitaan realistisesta näkökulmasta todellisuuden heijastajana ja mahdollisuutena saada tietoa olemassa olevista faktoista, diskursiivisessa perinteessä kieli käsitetään todellisuuden osaksi (Eskola & Suoranta 1998, 195). Kielenkäyttö nähdään toimintana, joka ylläpitää tai muuntaa sosiaalista todellisuutta (Suoninen 1999, 18-19). Kenneth Gergen on muotoillut ajatuksen todellisuuden ja kielen suhteesta toteamalla, että kielen ulkopuolella voi olla mitä tahansa, mutta aina kun ilmaisemme olemassa olevaa, siirrymme jo diskurssien maailmaan (Gergen 1994, 72 sit. Salonen 2005, 70-71). Diskurssianalyysin keinoin on siis mahdollista tutkia, millaisia sosiaalisia representaatioita lastensuojelusta kommentteilla tuotetaan, sekä tapoja, joilla lastensuojelua koskevat sosiaaliset representaatiot syntyvät.

Jonathan Potter muotoilee kolme olennaista periaatetta, jotka kuvaavat sosiaalitieteissä yleisesti käytetyn diskurssianalyttisen perinteen sisältöä. Ensinnäkin on huomioitava jo edellä esitetty, diskurssin suhde konstruktionistiseen traditioon. Sen lisäksi, että diskurssi rakentaa ja vakiinnuttaa käyttöön eri versioita todellisuudesta, se myös itse rakentuu kielenkäytön kautta. Toiseksi diskurssia tulisi käsitellä tilannesidonnaisena. Tätä ei kuitenkaan tulisi käsittää niin, että tilanne määrittää aina kaikkea kielenkäyttöä, vaan että kielenkäyttö tulisi aina suhteuttaa edellisiin puheenvuoroihin ja siihen, mitä on sanottu aiemmin. (Potter 2004, 609.) Käytännössä tämä merkitsee oman työni kannalta, että kommenttien analysoinnissa tulisi muistaa, että kommentti on vastaus uutiseen tai aikaisempiin kommentteihin. Kommenteista rakentuva representaatio on siis lähtenyt liikkeelle

jostakin lähtökohdista, tässä tapauksessa uutisesta ja sen taustalla olevasta lastensuojelutapauksesta. Tapaus itsessään sisältää traagisia piirteitä, mikä heijastuu kommenttien sisältöön. Uutisten lähtökohtainen negatiivinen lataus ja sen tuottama reaktio täytyy huomioida analyysiä tehtäessä ja sen tuloksia tulkitessa. Lisäksi, jotta kommenttien, jotka on suunnattu suoraan vastauksiksi aiempiin, konteksti tulisi huomioida, on mahdollisesti tarpeellista referoida tai esittää lyhyesti minkälaiseen aiempaan kommenttiin uusi kommentti vastaa.

Kolmanneksi Potter kirjoittaa diskurssin olevan toimintapainotteinen. Tällä hän viittaa siihen, että diskurssien tutkimuksen kohteena ovat toiminta ja käytänteet. Diskurssit ikään kuin kokoavat toimintoja, joista muotoutuu vakiintuneita, laajoja käytänteitä. (Potter 2004, 609.) Tällä ymmärrän Potterin tarkoittavan diskurssien tutkimuksen olevan myös hankalasti havaittavien käytänteiden ja tapojen havaittavaksi tekemistä. Kielenkäytöllä on siis suora yhteys maailmaan. Omassa tutkielmassani en ota kantaa siihen, kuinka analysoimani kielellinen todellisuus on tai ei ole yhteydessä esimerkiksi lastensuojelun todellisiin ja havaittaviin toimintatapoihin.

Tutkimukseni painottuu diskurssianalyttisen tutkimusperinteen kentällä enemmän analyyttiseen kuin kriittiseen tutkimusperinteeseen. Arja Jokinen ja Kirsi Juhila määrittelevät analyyttisen perinteen tiukaksi aineistolähtöisyydeksi, kun taas kriittisen perinteen he näkevät pitävän sisällään taustaoletuksia tietynlaisten valta- ja alistussuhteiden olemassaolosta. Analyyttisen perinteen ensisijaiseksi tehtäväksi he määrittävät sosiaalisen todellisuuden yksityiskohtaisen erittelyn, kun taas kriittinen analyysi puolestaan luo poleemisen puheenvuoron liittyen sosiaaliseen järjestykseen. (1999, 86-87.) Vaikka työssäni onkin lähtöoletus, jonka mukaan lastensuojelutyö ja sen tekijät tuskin esiintyvät aineistossani kovinkaan positiivisessa valossa, ensisijainen pyrkimykseni ei ole lastensuojelutyöhön liittyvien ennakkoluulojen purkaminen. Työni tavoite on ennen kaikkea sen sosiaalisen todellisuuden tutkiminen, joka nousee aineistosta aineistolähtöisen tulkinnan kautta. Mahdollisia kriittisiä huomioita tarkoitukseni on tehdä vasta analyysitulosten pohdinnassa, mikäli tälle on selkeästi tarvetta.

4.1 Diskurssit ja representaatiot

Tässä työssä käytän diskurssianalyysiä analyysin välineenä ja sosiaalisia representaatioita tukevana taustateorianana. Nämä kaksi sisältävät monia yhteneviä teoreettisia lähtökohtaoletuksia, jotka tukevat toisiaan. Samalla niissä on myös päällekkäisiä oletuksia, minkä vuoksi esittelen seuraavaksi, miksi

sosiaaliset representaatiot ovat tärkeä taustateoreettinen käsite tutkielmalleni.

Diskursiivinen valta on diskurssintutkimuksessa olennainen käsite. Kielen käyttö on vallankäyttöä, sillä diskursseilla on voimaa määrittellä, rajata ja kuvata maailmaa. Diskurssit liittyvät suoraan siihen, kuinka ymmärrämme ja havaitsemme maailmaa. Diskursseilla on siis representationaalista kuvausvoimaa: ne esittävät ihmisille asioita *totena*, ja voidaan puhua myös tietokäsitysten ja -rakennelmien muodostumisesta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 53.) Diskursiivisen tarkastelun avulla voidaan päästä tietorakennelmien ja -käsitysten muodostumisen alkulähteille. Viittaaminen sosiaalisiin representaatioihin on viittaamista juurikin näihin tietorakennelmiin ja -käsityksiin. Tässä yhteydessä representaatiosta puhuminen on mielestäni selkeämpi vaihtoehto kuin viittaaminen tietorakennelmaan. Tietorakennelman käsite kuvaa sosiaalisen tiedon rakentumisen abstraktia tasoa mielestäni heikommin kuin taustateoreettista pohdintaa sisältävä sosiaalisten representaatioiden käsite.

Sosiaalisten representaatioiden hyödyntäminen teoreettisena työkaluna korostaa myös mielikuvien merkitystä sosiaalisina rakennelmina ja sosiaalisen todellisuuden osatekijöinä. Mielikuvat ymmärretään arkijärjellä usein yksilön omaisuudeksi, joksikin mitä ihmiset itsekseen luovat. Sosiaalisten representaatioiden avulla luon erottelun yksilöllisen mielikuvakäsitteen ja sosiaalisen mielikuvakäsitteen välille.

4.2 Teemoittelua ja rajaamista

Analyysini alkoi kommenttien teemoittelulla. Aluksi tutustuin aineistoon lukemalla sitä läpi ja kiinnittämällä huomiota siihen, millaisia teemoja kommentoijat toivat keskusteluun. Aineistossa esitettiin kommentteja esimerkiksi yhteiskunnan resurssien käytöstä, lastensuojelun käytännön toimintatavoista, viranomaisten ammattitaidosta sekä lastensuojelullisten toimien kohderyhmistä. Kommenttien jaottelu näihin kategorioihin osoittautui kuitenkin mahdottomaksi, sillä saman kommentin sisällä saatettiin kirjoittaa kaikista edellä mainituista osa-alueista, ja aihepiirit sekoittuivat liiaksi. Esimerkiksi kommentit lastensuojelun kohderyhmistä olivat myös osaltaan neuvottelua yhteiskunnallisten resurssien käytöstä, tai käytännön toimintatavoista puhuttaessa saatettiin ottaa selkeästi kantaa työntekijöiden ammattitaitoon.

Tässä vaiheessa myös totesin 584 kommentin olevan tutkielmani kannalta edelleen liikaa. Lisäksi

aineisto näytti painottuneen reilusti resurssien riittämättömyyttä käsitteleviin tai virheiden ja epäonnistumisten yksityiskohtia esitteleviin uutisartikkeleihin. 19 uutisartikkelista seitsemän käsitteli Helsingissä tapahtunutta lapsen kuolemaan johtanutta lastensuojelutapausta. Päätin ottaa lopullisen analyysini kohteeksi näiden seitsemän artikkelin herättämät kommentoinnit.

Koska uutisoinnin ja sitä myöten myös kommentoinnin sävy oli lastensuojelutyötä moittivaa ja sen huonoja puolia korostavaa, koin järkevämmäksi lähteä analyysissa liikkeelle suoraan negatiivisen näkökulman kautta, kuin että olisin esimerkiksi jaotellut kommentteja lastensuojelua puolustaviin ja ymmärtäviin ja sitä kritisoiviin kommentteihin. Epäonnistunutta lastensuojelutapausta koskeneiden kommenttien keskeinen sisältö oli, että lastensuojelussa on jotain vikana. Koska lähtötilanne oli lastensuojelujärjestelmän pettäminen, oli aineistosta mahdollista etsiä niitä seikkoja, joita nimettiin lastensuojelutoiminnan ongelmiksi. Etsin aineistosta ne kommentit, joissa määriteltiin jollain tapaa lastensuojelutyöhön liittyviä ongelmia, ja karsin pois ne, joissa käsiteltiin täysin jotain muuta asiaan liittymätöntä. Näin jäljelle jäi 91 kommenttia. Jaottelin tämän aineiston kategorioihin kysymällä, mikä oli syynä epäonnistumiseen kahdeksanvuotiaan tytön kuolemaan johtaneessa tapauksessa. Asetin kommentit kategorioihin sen mukaan, käsiteltiinkö ongelman sijaitsevan järjestelmässä, vai nimettiinkö syiksi työntekijään liittyviä seikkoja.

Aineistoni luokittelu kategorioihin perustuu diskursiivisten käytänteiden tunnistamiseen kommentteista. Etsin kommentteista tiettyjä kielellisiä valintoja, joilla tapahtumia selitetään, ja tutkin, löytyisikö aineistosta muita samantapaisia selityksiä. Tätä kautta luokittelin kommentteja kategorioihin. Esitän analyysiäni havainnollistavana esimerkkinä seuraavan kommentin:

Taas yksi lässynlässyn-raportti, jolla ei ole mitään merkitystä kun viranomaiset eivät hoida tehtäviään - eivätkä joudu tekemättäjättämisestään vastuuseen.

Katson kommentin esittävän, että lastensuojelun ongelmien takana on sekä työntekijöistä johtuvia että järjestelmän toimintatapoihin liittyviä seikkoja. Raportti esitetään tyhjäksi lässytykseksi, joka loppujen lopuksi on työn tulosten kannalta merkityksetön. Toiseksi kommentissa viitataan siihen, että viranomaiset eivät joudu työnsä tuloksista vastuuseen. Lisäksi siinä viitataan myös yksittäiseen työntekijään kirjoittamalla, että viranomaiset eivät hoida tehtäviään. Syytä tähän ei kuitenkaan ole tarkemmin selitetty. Luokittelen kommentin siis sekä työntekijään liittyväksi että järjestelmään liittyväksi kritiikiksi.

Työntekijään liittyvissä ongelmissa on havaittavissa jakoa sen mukaan, käsitetäänkö vian olevan työntekijän persoonaan vai hänen toimintaansa liittyvä. Aineistossa esimerkiksi esitetään, että lastensuojelutyöntekijät ovat jättäneet töitään tekemättä. Toisaalta tämän seikan perimmäiseksi syyksi esitetään työntekijöihin liittyviä henkilökohtaisia ominaisuuksia. Järjestelmään liittyviä selityksiä jaottelen omiksi kokonaisuuksiksi. Edellisessä aineistoesimerkissä järjestelmään liitetään kahdenlaisia ongelmia: itse järjestelmän työtavat, kuten raporttien kirjoittaminen, ja järjestelmän ja työntekijän suhde, jossa järjestelmä ei rankaise epäonnistuvaa työntekijää.

Kategorioihin jaottelun jälkeen vertailin vielä saman kategorian sisällä olevia kommentteja ja niiden sisältämiä sanavalintoja toisiinsa sekä pohdin, millaisia yhteyksiä eri kategorioilla on toisiin kategorioihin. Esimerkiksi työntekijään liittyvien ongelmien kategoriassa esitetään, että työntekijät ovat jättäneet työnsä hoitamatta. Osassa kategorian kommentteista ei mainita mitään syytä siihen, miksi näin on. Toisaalta useissa työntekijään liittyvissä kommentteissa esitetään, että epäonnistumisen taustalla on työntekijän persoonalliset ominaisuudet. Olenkin pohtinut näiden kategorioiden välillä olevia käsitteellisiä yhteyksiä.

Kaikki aineisto-otteet ja omat viittaukseni ”tapaukseen” käsittelevät samaa Helsingissä tapahtunutta ja runsaasti huomiota herättänyttä lastensuojelutapausta. Olen lyhentänyt joitakin kommentteja ja jättänyt näkyviin analyysini kannalta olennaiset kohdat. Merkintä (...) tarkoittaa, että kommentista on poistettu analyysin kannalta epäolennaisia kohtia.

5 Ongelmia lastensuojelussa

Tässä osiossa analysoin aineistoa etsimällä selityksiä epäonnistuneelle lastensuojelutapaukselle. Kommenteissa tapahtuneen tragedian syiksi määrittyvät sekä työntekijästä että järjestelmästä johtuvat syyt. Osin nämä kutoutuvat kommentteissa myös yhteen. Esittelen niitä diskursiivisia käytänteitä, joilla syyllisiä kommentteissa nimetään. Ensin perehdyn kommentteihin, joissa määritellään lastensuojelutyön ongelmien johtuvan työntekijästä. Tämän jälkeen esittelen kommentteja, joissa ongelmien perimmäiseksi syyksi nähdään vikoja järjestelmässä.

5.1 Vääränlaisia ihmisiä lastensuojelussa?

Tässä luvussa paneudun siihen, millaisia representaatioita työntekijästä kommentteissa rakentuu. Olen koonnut aineistossa esiintyneet kommentit, joissa eri tavoin määritellään lastensuojelussa toimivan sosiaalityöntekijän toiminnan merkityksellisyyttä työn onnistumisen kannalta. Koska kommentit ovat vastauksia kahdeksanvuotiaan helsinkiläistyön kuolemaan johtaneen tapauksen jälkipyykkiuutisointiin, sisältävät ne paljon pohdintaa siitä, mikä on johtanut tähän tragediaan tai kenet siihen voidaan nimetä syylliseksi. Aluksi perehdyn kommentteihin, joissa yleisesti esitetään työntekijän toiminta merkitykselliseksi. Tämän jälkeen esittelen kommentteja, joissa nimetään syitä epäonnistuneelle lastensuojelutapaukselle sosiaalityöntekijöiden toiminnasta ja heidän henkilökohtaisista ominaisuuksistaan.

Työntekijän merkitys lastensuojelutyön onnistumiselle

Seuraavissa kommentteissa korostetaan yksittäisen työntekijän vaikutusta lastensuojelujärjestelmän toimivuuteen.

Lastensuojelun toiminta ei ole virheetön kone vaan on valitettavasti riippuvaista yksittäisistä henkilöistä ja näiden tiedoista ja taidoista. Järjestelmän sulkeutuneisuus mahdollistaa myös ylilyöntejä tai ohilyöntejä riippumatta lasten vanhempien kansallisuudesta.

Lastensuojelun toiminnan tehokkuus riippuu työntekijöistä ja heidän tasostaan.

Lakia pitäisi muuttaa niin, että lapselle määrättäisiin edunvalvoja aina, kun hän on lastensuojelun asiakkaana. Nyt aivan liian paljon riippuu vain ja ainoastaan sosiaalityöntekijästä ja hänen ammattitaidostaan, ajastaan ja asenteestaan.

Työntekijän nähdään toimivan lastensuojelutyön merkittävänä osana. Työntekijän tietojen ja taitojen, toisessa kommentissa työntekijän tason, oletetaan vaikuttavan suuren lastensuojelukoneiston toimintaan. Työntekijän nähdään hyvällä osaamisellaan tukevan toimivaa järjestelmää, toisaalta heikolla tuhoavan sitä. *Työntekijän taso* voi olla viittaus sekä tämän ammatillisiin tietoihin ja taitoihin, toisaalta sen voidaan nähdä liittyvän myös hänen henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa. Työntekijä voidaan nähdä esimerkiksi heikkotasoisena, mikäli hän on persoonallisilta ominaisuuksiltaan työhön sopimaton. Kommenteissa ei kuitenkaan tarkemmin eritellä, mitä työntekijöiden taso on, tai millaisia tietoja ja taitoja lastensuojelun työntekijällä tulisi olla. Kolmannessa kommentissa viitataan yleisemmin työntekijän ammattitaitoon, aikaan sekä asenteeseen, johon perehdyn tarkemmin vielä myöhemmin.

Useissa kommenteissa kirjoitettiin työntekijöiden laiminlyöneen työtehtävien suorittamisen tapauksen hoitamisessa. Kaikissa kommenteissa ei otettu kantaa siihen, miksi työtehtävät oli laiminlyöty. Kuudessa kommentissa esitettiin yleisesti työntekijän työtehtävien laiminlyönnin olevan syy lastensuojelutyön epäonnistumiselle.

Mitään uusia pakkokeinoja ei tarvita. Jos viranomaiset olisivat hoitaneet tässäkin tapauksessa työnsä kunnolla, surmaa ei olisi tapahtunut. Ei tämä tämän kummallisempi asia ole.

(...)Esillä olevassa oikeustapauksessa viranomaisilla oli riittävät valtuudet kotitarkastuksiin no nykyisenkin lain pohjalta. Asioita vain ei tutkittu.

Kommenteissa esitetään, että nykyiset lainsäädännölliset keinot ovat kunnossa, ja ongelma piilee työntekijässä. Ensimmäinen kommentti antaa ymmärtää, että *tässäkin* tapauksessa viranomaiset ovat hoitaneet työnsä kehnosti, eikä kyseessä siis ole erityistilanne. Viranomaisten valtuudet ja oikeudet esitetään riittävinä, ja todelliseksi ongelmaksi asettuu työntekijä, joka ei määrittelemättömästä syystä hoida tehtäviään.

Osassa kommentteista tuodaan esille erilaisia työtehtäviä ja toimenpiteitä, jotka olisivat saattaneet johtaa tapauksen hoidossa toisenlaiseen lopputulokseen.

Oikeudenkäyntiasiakirjatkin jo näyttävät lastensuojelutoimien omituisuuden. Isä on kertonut virkailijalle tulevista nelosista, on keskusteltu niiden viakutuksesta Eerikan häiriökäyttäytymiseen. Isä kertonut, että ne syntyvät tammikuussa. YKSIÖÖN! Tammikuussa isä kertonut virkailijalle, että pitkäksi meni, neloset tullaan leikkaamaan. Tässä vaiheessa lastensuojeluviranomainen on kysellyt raskaustodistusta ja henkilötodistusta. Vielä toukokuuhun mennessä ei nelosia ollut tullut leikkaamallakaan, yksiössä asuttiin, henkilö- tai raskaustodistusta ei toimitettu, eikä virkailija vieläkään tehnyt muuta kuin keskusteli isän kanssa Eerikan vatsamustelmista, leikellyistä koulukirjoista jne. Tuollainen ihminen joutaisi kaikesta työelämästä syrjään.

Naisystävän vakuuttamiset olisivat valuneet kerralla tyhjiin, jos sossu olisi viitsinyt tehdä yhden yksinkertaisen, kaikkeen viranomaistoimintaan kuuluvan perusjutun: tarkastaa naisen henkilöllisyyden.

Viranomaisten käytännöt, jotka liittyvät asiakkaiden taustojen tai henkilöllisyyden tarkastamiseen, aikaansaavat pohdintaa kommentteissa. Henkilöllisyyden tarkastus esitetään normaaliksi viranomaistyöhön kuuluvaksi toiminnaksi, joka on kyseisessä tapauksessa jätetty tekemättä. Osaltaan kommentteissa on nähdäkseni kyse siitä, että työntekijä on omavaltaisesti päättänyt jättää tiettyjä byrokraatiaan tai viranomaistoimintaan kuuluneita toimintoja tekemättä. Kuten myöhemmin aineistosta käy ilmi, byrokraatia tai säännöissä ja totutuissa toimintatavoissa pitäytyminen nähdään aineistossa myös turhana ja järjestelmää haittaavana. Kommentteissa, joissa kysytään miksi tietyt, viranomaistoimintaan kiinteästi kuuluvat toimet, kuten henkilöllisyystodistuksen tai raskaustodistuksen toimittaminen, on jätetty tekemättä, tietyissä kaavamaisissakin toimintatavoissa pitäytyminen nähdään osaltaan tarpeellisena, eikä työntekijän tulisi oman harkintansa mukaan jättää näitä toimenpiteitä tekemättä. Ensimmäisen kommentin loppuosa, *tuollainen ihminen joutaisi kaikesta työelämästä syrjään*, korostaa tulkintani mukaan edelleen yksittäisen työntekijän vastuuta. Tällä osoitetaan työtehtävien laiminlyönnin, vaikkakin kyseessä on vain yksinkertainen tarkistustoimenpide, olevan vakava asia.

Työtehtävien laiminlyöntien taustaoletuksia

Myös seuraavissa kommentteissa kirjoitetaan siitä, että sosiaalityöntekijät ovat laiminlyöneet tehtäviään. Niissä esitetään tehtävien laiminlyönnille useita erilaisia syitä, esimerkiksi inhimillisen virheen mahdollisuus, pelko tai suoranainen välinpitämättömyys oman työnsä suhteen. Syiden taustalla voidaan nähdä joko tilanteesta johtuvia tekijöitä tai työntekijän persoonallisuuteen liittyviä seikkoja. Olen pohtinut kommentteja luokitelllessani, esitetäänkö laiminlyöntien syyt suoraan työntekijään liittyvinä, vai esitetäänkö kommentissa tilanteeseen liittyvien seikkojen ohjanneen työntekijää valitsemaan esimerkiksi jonkin toimenpiteen tekemättä jättämisen. Tilanteeseen liittyvillä tekijöillä tarkoitan tässä yhteydessä esimerkiksi sitä, että työntekijä kokee perusteltua pelkoa asiakkaan aiheuttaman uhkatilanteen vuoksi. Toisaalta pelon syyksi voidaan esittää myös, että työntekijä on persoonaltaan pelkurimainen ja siten väärän tyyppinen lastensuojelutehtäviin.

Inhimillinen virhe esitettiin yhdeksi seikaksi, jonka vuoksi kaikkia mahdollisia toimenpiteitä ei ole käytetty.

Olisi kaikkien edun mukaista etteivät nyt hyllytetyt sosiaalityöntekijät enää palaisi nykyiseen virkaansa. Paineet päätöksentekoon tällaisen myllyn jälkeen olisivat kohtuuttomat ja virheitä tulisi myös jatkossa aivan varmasti. Luulisi löytyvän jotain vaihtoehtoja työtä jossa ei tehdä päätöksiä näin isoista asioista (8-vuotiaan tapauksessa tehtiin päätöksiä välillisesti elämästä ja kuolemasta). Jossain sen rajan yksinkertaisesti on mentävä.

Huomionarvoista on, että työntekijän päätöksenteko esitetään virheenä, ei niinkään suoranaisena laiminlyöntinä tai toimenpiteiden tekemättä jättämisenä. Kirjoittaja esittää myös, että työhön liittyvä paine saattaisi altistaa myös jatkossa virheiden tekemiselle. Sinänsä virheen tekemistä ei kummastella. Tämän perusteella käsitän kommentissa kirjoitettavan inhimillisestä virheestä, jollaisia saattaa tapahtua missä tahansa työssä. Toisaalta kommentti esittää lastensuojelutyöntekijän joutuvan tekemään ratkaisuja isoista asioista, lapsen elämästä ja kuolemasta, ja tämän vuoksi inhimillisetkään virheet eivät ole samalla tavoin hyväksyttäviä kuin muissa ammateissa. Tästä syystä työn erityinen vastuullisuus aiheuttaa painetta työntekijälle. Kommentin voidaan tulkita olevan kannanotto, jonka mukaan työntekijän tulisi olla persoonaltaan ja ominaisuuksiltaan sellainen, että hän kestää erityisen vastuullisen työn aiheuttamaa painetta.

Kuudessa kommentissa esitetään, että työntekijät kokevat pelkoa työssään, mikä johtaa siihen, että

työtehtäviä ei hoideta kunnolla tai lainkaan. Kommentit määrittävät pelkoa sekä rohkeuden puutteeksi, eräänlaiseksi henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi, että myös tilanteeseen liittyvistä tekijöistä johtuviksi. Työn onnistuneessa toteuttamisessa olennaisena nähdään uskallus ja halu tehdä päätöksiä sekä nähdä lapsen etu omaa pelkoa suurempana asiana.

Lapset kuolevat tällaisten höyrypäiden käsiin kun kukaan ei uskalla tehdä päätöstä ja ottaa vastuuta. Helpompi heittää asia pyörimään asiat eri oikeusasteisiin ja antaa ajan ja hörhöjen tehdä tehtävänsä.

Yllä pelko liitetään nimenomaan lastensuojelutyön päätösten tekemiseen. Sinällään toimenpiteiden toteuttamisesta kommentissa ei kirjoiteta, vaan työntekijän ongelmaksi esitetään päätösten tekeminen ja niistä vastuun ottaminen. Kommenteissa viitataan myös työntekijöiden pelkoon toteuttaa toimenpiteitä, joiden toteuttamisesta päätös oli jo tehty.

Sosiaalityöntekijöiden toimet tutkittava myös. Pelkäävät (ainakin jotkut) toteuttaa toimenpiteitä, jotka jo sovittu. Pelkäävät puuttua etenkin miesten rötöksiin? Pitäisi tehdä enemmän ryhmätyönä päätöksiä, ettei jää yhdentyöntekijän varaan

Tämä kommentti esittää toimenpiteiden toteuttamisen pelon johtuvan siitä, että sosiaalityöntekijät ovat naisia, jotka joutuvat puuttumaan miesten tekemisiin. Pelko esitetään sinällään ymmärrettävänä asiana, joka johtuu uhkaavasta asiakkaasta, rötöstelevästä miehestä. Kommentissa korostuvat tietynlaiset sukupuoliroolit, joissa nainen on hyvä mutta pelokas hoivaaja, mies puolestaan uhkaa aiheuttava mutta hoivaa kaipaava rettelöitsijä. Kommentoija esittää ratkaisuksi ryhmätyön tekemistä mutta toisaalta kirjoittaa päätösten tekemisen, ei niinkään toimenpiteiden toteuttamisen, vaativan ryhmätyötä. Työntekijän sukupuoli on kommentissa olennaista, sillä se liittyy työntekijän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Työntekijän naiseus asettuu ongelmaksi erityisesti silloin, kun asiakkaat ovat miehiä eikä ryhmätyö ole mahdollista.

Työntekijän pelolle löydetään uhkaavien asiakkaiden lisäksi syyksi myös jatkuva uhka joutua vastaamaan työnsä tuloksista.

Älkää parjatko lastensuojelua, siellä ihmiset tekevät voitavansa alituinen pelko mielessään siitä, että joutuvat itse syytettyjen penkille suojellessaan lapsia lain kirjaimen mukaan. Hullut tms. vanhemmat voivat olla sitä mieltä, että ovat aivan kelpoja kasvattajia.

(...) Mutta kyllä todenköisesti on oikeusjuttujen pelossa(syyttä tai syyistä, ei väliä) aika tiukat ohjeet mitä saa tehdä missä tilanteessa ja millä näytöllä, ja resurssien rajallisuus sitten ohjaa toimintaa vähemmän lastensuojelulliseen(lue: enemmän byrokraattiseen) suuntaan. Ja ei tarkoita ettenkä kannata ihmisten oikeutta valittaa virheellisestä toiminnasta, mutta todellisuus ei ole kaunista.

Molemmissa kommenteissa tuodaan esille, että lastensuojelutyössä voi joutua syytetyksi aiheetta, sillä valvonta on tiukkaa ja byrokraatia ohjaa käytännön työtä. Ensimmäisessä esitetään, että pelon syynä ovat myös asiakkaat, *hullut*, jotka luulevat olevansa kelpo kasvattajia. Tämän vuoksi työntekijöiden kokema pelko on perusteltua. Lisäksi kommenteissa oletetaan, että lastensuojelutyössä työntekijöiden pelko johtuu myös jatkuvasta uhasta joutua oikeustoimien kohteeksi. Työntekijän nähdään toimivan *lain kirjaimen mukaan*, mutta toisessa kommentissa byrokraatia mielletään myös uhaksi, joka estää joustavan ja tilanteen mukaisen toiminnan. Työntekijän pelko liittyy nähdäkseni jatkuvaan tasapainoiluun, jossa hän joutuu tekemään päätöksiä toimiako tilanteen vaatimalla tavalla joustavasti ottaen samalla riskin seuraamuksista vai tehdäkö vain sen, mitä laki tai byrokraatia määrää.

Vaikka lastensuojelutyössä nähdäänkin olevan olemassa todellisia ulkoisia uhkia työntekijälle, kommenteissa esitetään pelkoa tai rohkeuden puutetta myös työntekijään liittyväksi henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi. Rohkeus esitetään piirteeksi, jonka avulla ulkoisiin uhkatekijöihin tulisi osata suhtautua toivotulla tavalla.

(...) Saako tässä yhteydessä mainita isän oikeus- porukan joka on pelotellut oikeustoimiuhkailuineen sosialitoimen työntekijät niin aroiksi etteivät he uskalla toimia? Tämäkään ei tietenkään ole tarpeeksi hyvä tekosyy. Kun lapsen turvallisuus on vaarassa, on uskallettava toimia, vaikka olisi mikä.

Mikään komiteamietintö tai yhteistyönkehittämisspaperi ei korvaa sitä, että lastensuojelun työntekijöiden on toimittava ja tehtävä päätöksiä. Siitä heille maksetaan, lasten suojelusta - ei aikuisten. He EIVÄT SUOJELLEET LASTA. Kaikki tarvittava tieto oli käytettävissä. Vääränlaisia ihmisiä lastensuojelussa? Kykenemättömiä päätöksiin ja rohkeaan puuuttumiseen?

Toisessa kommentissa rohkeutta kuvataan melko suoraan henkilökohtaisena ominaisuutena, sillä kyseisessä kommentissa kirjoitetaan vääränlaisten ihmisten työskentelevän lastensuojelussa. Ensimmäisessä kommentissa tuodaan esille myös ulkoisen uhan mahdollisuus, pelotteleva asiakas, mutta se käsitetään kuitenkin ainoastaan tekosyyksi olla toimimatta. Lastensuojelutyöntekijän ei kommenttien mukaan tule ainoastaan olla kykenevä päätöksiin ja valmis rohkeaan puuttumiseen, vaan hänen on uskallettava tilanteessa kuin tilanteessa panna lapsen etu oman pelkonsa edelle.

Pelko kuvataan lastensuojelutyöntekijöiden toimien epäonnistumisen yhdeksi syyksi. Pelosta puhutaan henkilökohtaisena persoonallisena ominaisuutena (*vääränlaisia ihmisiä lastensuojelussa*). Toisaalta todetaan myös, että pelolle on olemassa todellisia syitä, kuten asiakkaat ja heidän käytöksensä, sekä jatkuva riski joutua vastaamaan työnsä tuloksista vaikka toimisikin ohjeiden mukaisesti. Lastensuojelutyöntekijän voidaan nähdä käyvän jatkuvaa kamppailua oman pelkonsa ja lapsen edun välillä. Mielikuva työntekijän toimista näyttääkin rakentuvan kahden ääripään, taistele tai pakene reaktioiden välille, jossa toivottavaa olisi, että työntekijä kykenisi voittamaan pelkonsa ja asettamaan lapsen edun henkilökohtaisen riskin edelle.

Työntekijöiden huono työasenne perimmäisenä ongelmana

Seuraavissa kommentteissa olennaisinta on, että perimmäiseksi ongelmaksi nimetään työntekijöiden heikko työasenne. Kirjoitukset työasenteen vaikutuksesta tapahtumien lopputulokseen voidaan nähdä eräänlaisena kritiikkinä työntekijän persoonallisuuteen, joka ei sovellu lastensuojelutyöhön. Kommentit työasenteesta asettuvat sosiaalipsykologian näkökulmasta ”harmaalle alueelle”, kun määritellään, puhutaanko asenteesta henkilökohtaisena yksilön sisäisenä ominaisuutena vai korostetaanko tilanteeseen liittyviä tekijöitä. Sosiaalipsykologiassa asenteen katsotaan ohjaavan yksilön toimintaa vähemmän kuin perinteisesti on oletettu. Sosiaalipsykologiassa ihmisen toiminnan katsotaan enemmän kumpuavan tilannekohtaisista tekijöistä kuin sisäisistä yksilöllisistä ominaisuuksista, kuten asenteista. (Burr 2004, 33-36.)

Tässä tutkimuksessa kuitenkin aineistossa puhutaan työntekijöiden välinpitämättömyydestä, jonka nähdään tulkintani mukaan vaikuttavan työn lopputulokseen. Uskon, että valtaosa ihmisistä mieltää asenteen kuitenkin yksilön ominaisuuksiin kuuluvaksi seikaksi, jonka perusteella voidaan tehdä oletuksia toiminnasta. Tulkiten aineistossa esiintyvän välinpitämättömyyskommentoinnin esittävän välinpitämättömyyden ennen kaikkea yksilölliseksi asenteeksi, joka nähdään ongelmalliseksi

lastensuojelutyössä. Tulkintani esittää siis asenteen tässä kontekstissa yksilöllisenä, persoonallisena ominaisuutena, ei niinkään tilanteen tuottamana seikkana, kuten käsitän sosiaalipsykologina asian enemmän olevan.

Työntekijöiden työasenne yleisesti, laiskuus tai aikailu, esiintyy syynä toimenpiteiden toteuttamatta jättämiselle viidessä kommentissa.

Tämä tapaus kyllä valitettavasti osoittaa, että kyse on pelkästään laiskuudesta ja saamattomuudesta, ei rahan puutteesta.

Naapurit ja koulu oli tehneet ilmoituksia lastensuojeluun, niihin ei reagoitu riittävästi. Viranomaisen leväperisyttä tai asenneongelmaa, ei voi muuttaa uusia lakeja säätämällä.

Viranomaisten laiskuus ja yleisemmin asenneongelma nimetään tapahtumien olennaiseksi syyksi. Molemmissa kommentteissa tuodaan lisäksi ilmi, että työntekijään liittyviin ongelmiin ei voi vaikuttaa lisäresursseilla tai lakeja säätämällä. Tulkitsen siksi näissä kommentteissa asenteista puhuttavan melko puhtaasti yksilön persoonaan liittyvänä ominaisuutena, johon on vaikeaa vaikuttaa ulkoapäin.

Yhdeksässä kommentissa välinpitämättömyyteen tai piittaamattomuuteen viitataan joko suoraan tai epäsuorasti. Näiden nähdään olevan usein jopa olennaisin työtehtävien laiminlyöntien syy. Välinpitämättömyydestä kirjoitetaan suoraan, tai kommentissa tuodaan esille, että työntekijälle jokin muu on ollut tärkeämpää kuin itse työ ja sen tulokset. Samoissa kommentteissa vaaditaan myös viranomaisia oikeudelliseen vastuuseen teoistaan.

Sosiaalityöntekijät eivät voi tässä tapauksessa vedota edes resurssien puutteeseen, sillä Helsingin kaupunki on itse kertonut ettei kyse ole resurssipulasta, ja että heillä on maan parhaat resurssit. Kyse on täydellisestä välinpitämättömyydestä.

Yhdysvalloissa ja Venäjällä lastensuojeluviranomaiset olisivat jo lukkojen takana kuulustelussa. Jos olisi toimittu ei olisi tyttö kuollut julmalla tavalla. Virasta erottaminen ja sakkotuomio ja kenties ehdollnen kaikille asiaan osallistuneille viranomaisille. Digitaalikaudella on jälki välinpitämättömyydestä tallessa tietokoneilla. Järkyttävää myös viranomaisten silittely...loppu siihen!

No kun katsoo kuka sosiaalipuolta johtaa esimerkiksi Helsingissä en ihmettele yhtään, ettei asioihin ole tullut parannusta. Joillekin on tärkeämpää väärennetyt ylihintaiset kaverilta ostetut design kalusteet kuin varsinainen työnsä.

Työntekijän asenneongelma, välinpitämättömyys, esitetään kommentteissa epäonnistumisen syyksi. Kun kyse on *täydellisestä välinpitämättömyydestä*, suljetaan pois inhimillisen virheen tai ulkoisten tekijöiden vaikutus tapahtumiin. Samoissa kommentteissa esitetään myös, että viranomaisten välinpitämättömyyden tulisi johtaa toimenpiteisiin, joissa heikko työasenne tulisi huomioiduksi ja rangaistuksi. Kolmas kommentti liittyy tulkintani mukaan välinpitämättömyyteen, vaikka sanaa ei suoraan siinä käytetäkään. Heikolla asenteella työskentelevän työntekijän nähdään asettavan työn taloudelliset tulokset lapsen hyvinvoinnin edelle.

Viranomaistyötä tekevien nähdään piilottelevan virheitään ja laiminlyöntejään esimerkiksi erilaisten byrokraattisten toimenpiteiden tai varojen puutteen taakse.

(...) Sosiaaliviranomaiset voivat nykyisin kätkeä omat laiminlyöntinsä vaitiolovelvollisuuden taakse, joten heidän tekemistensä valvominen on tässä ainoa kohta, jota pitää jotenkin muuttaa.

Toivottavasti Eerikan asioita erityisesti kuolemaa edeltäneiden kuukausien aikana "hoitaneiden" sosiaalityöntekijöiden toimien tuleva oikeusprosessi saa ansaitsemansa julkisuuden. Resurssipulan ja byrokratian taakse piiloutuminen pitää loppua. (...)

On sosiaaliviranomaisia ja lastensuojelua vaan mitä pääsee tapahtumaan. Vastuuta ei todella oteta, vaikka usea taho ottaa yhteyttä kuten tässäkin tapauksessa. Nytkin kaikki tahot piiloutuvat jos jonkin syyn taakse.

Kommenteissa työntekijät piilottavat sekä laiminlyöntejään että itsensä byrokratian taakse. Tämän vuoksi viranomaisten valvonta nähdään tarpeellisena. Tulkitsen virheen piilottelun viittaavan edelleen työntekijöiden asenneongelmaan työtään kohtaan. Tämän voidaan olettaa liittyvän erityisesti lastensuojelutyöntekijöiden työn vastuullisuuteen, jossa virheiden voidaan nähdä aiheuttavan suurempaa haittaa kuin useissa muissa ammateissa. Virhe, joihin kommentteissa viitataan on johtanut lapsen kuolemaan. Tämän vuoksi tehdyistä virheistä tulisi lastensuojelutyössä

ottaa aina vastuu ja pyrkiä oikaisemaan tapahtunut vääryys, jotta vastaavaa ei pääsisi tapahtumaan jatkossa. Kommentoijat olettavat työntekijöiden ymmärtävän työnsä tulokset ja sitä kautta suuren vastuun, joka heillä työssään on. Virheiden piilottelun voidaan tulkita olevan merkki huonosta työasenteesta, sillä työntekijät eivät ole ymmärtäneet tai välittäneet valtavasta työhönsä liittyneestä vastuusta. Vaikka ensimmäisessä kommentissa viitataan mahdollisuuteen, että työntekijä on tehnyt ymmärrettävän inhimillisen virheen, siinä tuodaan samalla esille myös se, että hän on piilotellut virhettään, minkä vuoksi mahdollista korjaavaa toimenpidettä ei ole päästy tekemään. Tämän vuoksi tulkitse kommentin olevan kannanotto myös työntekijän työasenteeseen.

Yhdessä kommentissa epäonnistumisen taustalla nähdään suoraan työntekijän heikko työmotivaatio.

Rankaisemisessa tärkeintä pelotevaikutus. Jospa sillä keskityttäisiin lastensuojelussa paremmin oikeisiin asioihin. Jollei muuten motivaatio riitä.

Motivaation puutteeseen viittaaminen kommentissa on kiinnostavaa, sillä tulkitse kommenttien, jotka käsittelevät työntekijän heikkoa työasennetta, yleisesti liittyvän ajatukseen motivaation puutteesta. Mikäli työasenne ja -motivaatio ovat huonot, työntekijällä ei ole erityistä syytä tehdä työtään hyvin. Huono motivaatio vastuullisessa työssä nähdään ongelmaksi, sillä, kuten jo aiemmin esitin, lastensuojelutyön onnistumisen nähdään olevan, kuten myös kyseessä oleva tapaus osoittaa, elämän ja kuoleman kysymys.

Kommenttien, jotka käsittelevät työntekijän puutteellista toimintaa sekä siihen johtaneita syitä, voidaan käsittää osittain liittyvän työntekijän persoonaan, joka nähdään epäsovinnaksi lastensuojelutehtäviin. Toisaalta ongelmien syyksi nimetään heikosti toteutettuja tai vääriä toimenpiteitä, toisaalta taas näiden puutteellisten toimenpiteiden taustalla oletetaan olevan työntekijän henkilökohtaisia työhön liittyviä asenneongelmia. Epäonnistuneen lastensuojelutapauksen syinä nähdään sekä puutteelliset toimenpiteet että työntekijöiden henkilökohtaiset ominaisuudet, ja nämä kaksi kutoutuvat kommentteissa yhteen.

Työasenteista kertovat kommentit, jotka liittyvät työntekijän toimintaan tai persoonallisiin ominaisuuksiin, ovat jo aiemmin esitellyistä syistä ”harmaalla alueella”. Helsinkiläistytön kuolemantapauksessa lastensuojelutyöntekijöistä johtuviksi syyksi nimetään kuitenkin myös yleisiä työasenteita selkeämmin yksilöllisiin piirteisiin liittyviä seikkoja. Esimerkiksi neljässä kommentissa

kirjoitetaan varsin suoraan viranomaisten naiiviudesta.

Kuten savolainen sarjakuvataiteilija Imppo aikoinaan totesi: "Lastensuojelun ammattilainen on nuori, lapseton ja lapsellinen."

Vieläkin ihmettelen sitä, miten lastensuojeluviranomaisiin upposi tämän naisen kertomus siitä, että hän on ranskalainen aivokirurgi ja odottaa nelosia? Uskomatonta tarinaa. Vai onko se niin, että mitä hurjempi tarina, sen uskottavampi?

Jos pariskunta on todettu persoonallisuutensa kehitykseltä poikkeavaksi, niin sama tutkimus voitaisiin aivan perustellusti tehdä kaikelle lähipiirillekin, mm. sosiaaliviranomaisille ja kaikille, joilla on mennyt alas lähes viisikymppisen naisen väittämä, kaksi vuotta kestänyt nelosraskaus.

Sosiaalityöntekijöiden hyväuskoisuus tai suoranainen lapsenmielisyys mainitaan osasyiksi tapahtumille. Ensimmäinen kommentti korostaa lisäksi lastensuojelun ammattilaisen nuoruutta ja käytännön kokemattomuutta. Kommenteissa pohditaan myös sosiaaliviranomaisille kerrottuja faktoja, joilla on merkitystä siihen, kuinka viranomaiset tulkitsevat perheen tilannetta. Toisessa kommentissa todetaan sosiaaliviranomaisten uskoneen asioita, joiden tulkitsen kirjoittajien näkökulmasta olevan itsestään selvästi erotettavissa valheellisiksi. Kommenteissa viranomaiset esiintyvät sekä tyhminä että naiiveina, lapsenmielisinä. Kolmas kommentti rinnastaa kehitykseltään poikkeaviksi todetut, lapsen surmasta tuomitut, vanhemmat sekä sosiaaliviranomaiset.

Arkikielessä ihmisen kuvaaminen nimittämällä tätä *persoonallisuuden kehitykseltä poikkeavaksi* voi viitata joko älylliseen heikkotasoisuuteen tai tunne-elämän rajoittuneisuuteen. Tässä yhteydessä tulkitsen viittauksen kehityksen poikkeavuuteen tarkoittavan yleisesti lapsenomaista suhtautumista asioihin, mikä merkitsee, että ihminen ei ole kehittynyt oletetulle älylliselle ja henkiselletasolle. Myös toisessa kommentissa on samantapainen viittaus viranomaisten henkisen kapasiteetin rajoittuneisuuteen: viranomaisen käyttäytyminen lapselle ominaisella tavalla luottamalla varauksetta tarinankertojaan, kuolleen tytön äitipuoleen, jonka kertomus sisältää epäuskottavia tai vähintäänkin epätodennäköisiä piirteitä. Vaikka sinänsä kaikki äitipuolen esittämät väitteet ovat mahdollisia, tulkitsen kommentin esittävän, että normaalilla älykkyydellä varustetun aikuisen tulisi osata kyseenalaistaa tiettyjä väittämiä, ainakin, mikäli useampi epätodennäköisyys esiintyy samassa yhteydessä. Kommentin loppuosan (*Vai onko se niin, että mitä hurjempi tarina, sen uskottavampi*)

tuskin on tarkoitus olla aito kysymys vaan ennemminkin epäsuora kuvaus viranomaisten varsin helposta harhaan johtamisesta.

Sen lisäksi, että viranomaiset nähdään lapsenomaisina ja helposti harhaan johdettavina, myös heidän arkijärjessään nähdään olevan puutteita.

Eniten tässä pistää vihakse se, että Eerikaa ei missään vaiheessa kuunneltu! Jopa silloin kun Eerika ei halunnut mennä isän luo vaan pisti vastaan! Mitäs tämä sitten kertoo viranomaisten välittämisestä?! Ymmärtämisestä lapsista? Ihan muuten vaan itkee?

Eerika eläisi, jos olisi asunut ns. tervejärkisten lääkärin ja sosiaaliosaajien parissa.

Hesassa ja kehä 3.N ETELÄPUOLELLA harvoin tapaa tervettä järkeä julkisella sektorilla.

Ensimmäisessä kommentissa tuodaan esille viranomaisten välinpitämätön asenne – lasta ei kuunneltu eikä hänestä välitetty – ja jopa kyseenalaistetaan heidän ymmärryksensä lapsista. Kommentoija esittää lapsen itkun olevan signaali, jonka tulisi herättää aikuinen näkemään ja tuntemaan tilanne uudella tavalla. Lapsen itku käsitetään äärimmäisen hädän osoitukseksi, jonka ohittaminen kertoo mahdollisesti joko aikuisen tunteettomuudesta tai rajoittuneesta lapsia koskevasta ymmärryksestä. Jälkimmäisessä kommentissa tulkitseen kirjoittajan peräänkuuluttavan kaikilta viranomaisilta käytännöllistä arki- tai maalaisjärkeä. Tämän, kuten muidenkin arkijärkeä koskevien kommenttien, voidaan käsittää olevan osaltaan puhetta luovasta tilanteen tulkinnasta, jossa toiseen ääripäähän asettuu byrokraattinen, säännönmukainen toiminta. Luova arkijärjen käyttö näyttää esittävän vaihtoehtoista toimintatapaa byrokratialle ja tiukille säännösten mukaisille toimintatavoille.

Yhteenvedo lastensuojelutyöntekijään liitetyistä ongelmista

Lastensuojelutyössä yksittäisen viranomaisen vastuu nähdään suureksi. Työntekijän taidot ja tiedot esitetään olennaisiksi koneiston osiksi, jotka ovat mahdollistamassa onnistumisia tai aiheuttamassa epäonnistumisia. Epäonnistuneen lastensuojelutapauksen taustalla oletetaan olevan työntekijöiden työhönsä kohdistamat laiminlyönnit, suoranaiset toimenpiteiden tekemättä jättämiset, joiden nähdään ainakin osittain johtuvan työntekijöiden heikosta työasenteesta ja motivaatiosta.

Lastensuojelutyö kuvataan äärimmäisen vastuullisena ja vaativana työnä, jossa työntekijä voi joutua työskentelemään pelon ja paineen alaisena. Painetta työlle nähdään aiheutuvan muun muassa epäonnistumisten tai virheiden merkittävän suurista seurauksista, elämän ja kuoleman kysymyksistä, asiakkaiden aiheuttamasta uhasta sekä jatkuvasta oikeustoimien kohteeksi joutumisen pelosta. Työntekijöiden suoranainen lapsenmielisyys tai hyväuskoisuus kuvataan myös ongelmaksi, joka liittyy suoraan työntekijän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Työntekijöiden arkijärki nähdään myös henkilökohtaisena ominaisuutena, jonka puute on edesauttamassa työntekijän epäonnistumista työssään.

5.2 Tehdään raportti!

Tässä osiossa esittelen kommentteja, joissa epäonnistumisen selitysmallit kiinnittyvät järjestelmään ja sen toimintatapoihin. Ensimmäisessä osiossa esittelen kommentteja, joissa käsitellään vastuuseen, vallankäyttöön ja valvontaan liittyviä ongelmia. Toisessa osiossa otan tarkastelun alle kommentit, joissa esitetään, että ongelmia tuottavat muut lastensuojelutyön ongelmalliset reunaehdot. Järjestelmään liittyviksi ongelmiksi olen luokitellut sellaisia kommentteja, joissa järjestelmää moititaan siitä, etteivät virkamiehet joudu työnsä tuloksista vastuuseen, heitä ei valvota riittävästi, järjestelmän tarjoamat resurssit ovat puutteellisia, työtä hankaloittavat tietyt järjestelmän määrittämät reunaehdot tai riittämättömät toimenpidemahdollisuudet, tai järjestelmä mahdollistaa virkamiehille erillisoikeuksia tai liikaa valtaa.

Vastuuta, valtaa ja valvontaa

Tässä osiossa esittelen aineisto-otteita, joissa esitetään, että lastensuojelujärjestelmän tulisi valvoa työntekijöitä paremmin ja pitää huolta siitä, että virkamiehet joutuvat työnsä tuloksista vastuuseen. Kommenteissa esitetään muun muassa, että virkamiehillä on liian paljon valtaa tai erityisoikeuksia, ja heidän työskentelyään tulisi valvoa. Virkamiesten nähdään vain harvoin joutuvan Suomessa oikeudelliseen vastuuseen työnsä tuloksista. Irtisanomista pidetään kommenteissa vähimmäisrangaistuksena virheiden tekemisestä.

Aineiston 91 kommentista kaiken kaikkiaan 24 käsittelee sitä, että virkamiehet eivät joudu ottamaan työnsä tuloksista todellista vastuuta. 21 kommentissa esitetään, että asiaan osallistuneita virkamiehiä tulisi rangaista oikeudellisilla toimenpiteillä tai vähintäänkin erottaa heidät virastaan. Yhdeksässä kommentissa nousee esille turhautuneisuus, mitä tulee virkamiesten rankaisuun ja oikeudelliseen vastuuseen.

Mahtaako virkamies joutua koskaan vastuuseen Suomessa, vaikka olisi näinkin räikeä ja törkeä tapaus. Tiilenpäitä lukemaan ja pitkäksi aikaa!

(...)SOSIAALITOIMET JATKAVAT ALISTAVAA ASENNETTAAN SUMEILEMATTI JA JOUTUMATTI KORVAUSVASTUUSEEN: Moitteita eri kuntien sosiaalitoimille on jaettu

viimevuosina runsaasti eri oikeusasteissa, mutta vastuuseen ei edelleenkään joudu yksikään viranhaltija. Usein toistuvat alla luetellut virheet eivätkä ne ole poikkeuksellisia Suomessa. Kestää vuosia ennen kuin perhe saa oikeutta lastensuojelun viranomaisten kynsistä. (...)

(...)Kun virkamies rikkoo lakia, siitä ei seuraa _yhtään mitään_, noin käytännössä. Poliisi ei asiaa tutki ja kun Eduskunnan Oikeusasiamies 2 vuoden päästä antaa asiasta lausunnon, siinä todetaan että lakia on rikottu ja ei näin saa tehdä ja virkamies jatkaa toimintaansa niinkuin ennenkin sillä _minkäänlaista_ sanktiota asiasta ei tule. Eikä Oikeusasiamies ota asiaa uudelleen käsiteltäväksi sillä asia on jo käsitelty.

Kommentit rankaisusta ja oikeudelliseen vastuuseen joutumisesta luovat kuvaa, jossa virkamiehellä on erityisiä oikeuksia, jotka eroavat muiden kansalaisten oikeuksista. Virkamiesten nähdään joutuvan mahdollisesti moitteiden kohteeksi, mutta varsinaisia muita toimenpiteitä ei vaadita. Ongelman esitetään olevan suomalaisen järjestelmän erityispiirre. Järjestelmää vaaditaan muokattavaksi sellaiseksi, että se saattaisi virkamiehen oikeudelliseen vastuuseen työnsä tuloksista. Toisaalta näissä kommentteissa syylliseksi nähdään myös yksittäinen virkamies, jonka tulisi joutua vastuuseen omista virheistään. Samalla järjestelmän nähdään olevan ongelma, sillä se suojelee virkamiehiä. Edellisessä, työntekijään liittyviin ongelmiin keskittyvässä ja työntekijöiden asennetta käsittelevässä, luvussa esiintyvä kommentti liittyy myös rankaisemisen merkitykseen.

Rankaisemisessa tärkeintä pelotevaikutus. Jospa sillä keskityttäisiin lastensuojelussa paremmin oikeisiin asioihin. Jollei muuten motivaatio riitä.

Kommentissa esitetään rankaisemisen olevan merkityksellistä, sillä sen nähdään vaikuttavan työntekijän työasenteeseen. Järjestelmän tulee pitää huolta siitä, että oikeudelliseen vastuuseen joutumisen uhka pitää työntekijän valppaana ja motivoituneena työhönsä.

Vastuun ottamisena ja vähimmäisrangaistuksena työssä epäonnistumisesta nähdään virasta irtisanominen. Järjestelmän tulisi siis rangaista työntekijää vähintään potkuilla tai ainakin varmistaa työn laatu jatkossa poistamalla järjestelmää pilaava työntekijä.

Saavat siis edelleen pitää työsuhteensa? Saavat palkkaa? Ei siis rangaistusta? Saanko tietää mitä nämä ihmiset nykyään tekevät, että tietää välttää heidän palvelujaan? Vai ovatko palkallisella vapaalla?

Tyypillinen byrokraattinen ratkaisu: valtakunnallisia sääntöjä, kaikkia koskevia tarkastuksia jne. sen sijaan, että todella puututtaisiin ongelmatapauksiin ja toisaalta annettaisiin yksittäisille virkamiehille vastuuta. Tämänkään tapauksen takia kukaan ei ole saanut potkuja, joten miten ihmeessä asiat voisivat parantua.

Kaikki ilmoitusten johdosta jatkoimenpiteet laiminlyöneet lääkärit, virkamiehet, ylihoitajat, sosiaaliviranomiset jne on erotettava ja rangaistava. On järkyttävää miten tommoiset tyypit saa olla hommissa Helsingissä.(...)

Työsuhteen purku esitetään ensimmäisessä kommentissa ensisijaisena rangaistuksena. Kirjoittaja kommentoi myös, ettei tahtois joutua kyseisten työntekijöiden palveluiden kohteeksi. Sen lisäksi, että potkut työstä nähdään työntekijälle osoitettuna rangaistuksena, se esitetään myös toimenpiteenä, jonka avulla työn laatua ja täten koko järjestelmää voidaan parantaa. Toisessa kommentissa kummastellaan myös, miksi kukaan ei ole saanut potkuja tapauksen vuoksi, eikä näin ollen asioiden voida olettaa parantuvan. Samassa kommentissa kysellään kuitenkin myös yksittäisten virkamiesten vastuun perään. Kommentti antaa ymmärtää, että yksittäisen työntekijän on mahdollista toimia vastuullisesti ilman jatkuvaa valvontaa, toisaalta kuitenkin järjestelmän tehtävänä on huolehtia työntekijöiden työnjäljestä. Tulkitsen kommenttien esittävän, että järjestelmän koetaan ennen kaikkea ajavan virkamiesten etuja sen sijaan, että se valvoisi työntekijöiden työn jälkeä, kuten sen tulisi tehdä. Kolmas kommentti esittää jälleen työstä erottamisen ensisijaisena toimintatapana, lisäksi erillinen rangaistus nähdään tarpeelliseksi kaikille, jotka ovat olleen mukana tapauksen hoitamisessa.

Yhdeksässä kommentissa esitetään suoraan tai epäsuorasti, että virkamiehillä on liikaa valtaa ja erityisoikeuksia. Käsitys liiasta vallasta ja erityisoikeuksista limittyvät selkeästi kommenttien kanssa, joissa kummastellaan virkamiesten asenneongelmia. Käsittelen jatkossa myös kommentteja, joissa virkamiehillä nähdään olevan liian vähän valtaa ja sitä myöten liian vähän toimenpidemahdollisuuksia. Seuraavaksi esittelen kommentteja, joissa korostetaan virkamiesten liiallista valtaa ja muita erillisiä oikeuksia.

Ongelmat johtuvat pikemminkin siitä että virkamiehillä on liian paljon valtaa, jota kukaan ei valvo(...)

*(...)Kyllä enemmän on kyse liiasta vallasta ja välinpitämättömyydestä, leipääntymisestä.
Lakeja tulisi muuttaa kiireimmiten.*

Osassa kommentteista ei edellisten tavoin eritellä, millä tavoin liiallinen valta virkamiestyössä näkyy. Toisaalta liika valta liitetään neljässä kommentissa, jälkimmäisen kommentin tavoin, viranomaisen työasenteeseen ja sen ongelmiin. Liika valta liitetään yleisesti työasenteen ongelmiin. Osassa kommentteista esitetään, että viranomaisilla on vallan lisäksi muita erillisiä oikeuksia, jotka eroavat muun kansan oikeuksista. Viranomaiset esitetään omana erillisryhmänä, jonka toiminnan kohteeksi niin kutsuttu tavallinen kansalainen saattaa joutua.

Kotitarkastus kaikille ja jollei näytä siistiltä mallikodilta niin lapset pakkohoitoon lastenkotiin. Sitähän nämä hysteeriset kukkahatut tässä todellisuudessa ajavat: Pakkohoetaanottoa.(...) Taas joukko virkamiehiä joiden lähtökohta on se, että Suomessa ei kansalaisella ole _mitään oikeuksia_. Ei tarvitse ihmetellä että miksi Saksa lipsui natsismiin niin vaivattomasti, meillä sellainen on jo nyt täällä. Ainoa ero on se, että syrjinnän kohteena on työtätekevä valtaväestö ja muutama vähemmistöryhmä on se, joiden etuja ajetaan. Kaikkien muiden kustannuksella, tietenkin.

Lainaus toisesta kommentista: *[Ei voi olla totta. Aivan järjetön esitys: jokaisen avioeron yhteydessäkö siis vanhempien luo tehtäisiin..]*

Katsos kun nyt ollaan Suomessa, jossa tavallisten kansalaisten tulee ymmärtää sitä, että viranomaiset omivat itselleen runsaasti valtuuksia ja oikeuksia. Muualla maailmassa, ts. maissa joissa viranomaisiin ei voi luottaa, tällaista viranomaisvaltaa pidettäisiin tietenkin vakavana ihmisoikeusloukkauksena. Tämä ei koske Suomea, koska Suomessa viranomaiset ajattelevat vain yksinomaan kansalaisten parasta. Kyllähän suomalaisille viranomaisille voi myöntää tukun erivapauksia ihmisoikeuksista. Ymmärräthän?

Kommenteissa kerrotaan viranomaisten erivapauksista ja viitataan jopa ihmisoikeusloukkauksiin. Viranomaiset esitetään omana erillisryhmänä, erillään ”kansalaisista” olevina. Kansalaiset puolestaan joutuvat tämän erillisryhmän toimien ja erilaisen tulkintojen kohteeksi, ja jopa heidän ihmisoikeutensa ovat uhattuina. Valta ja erillisoikeudet limittyvät tulkintani mukaan edelleen asenneongelmaiseen työntekijään, jonka toimia kukaan ei valvo. Jälkimmäisessä kommentissa asia nähdään nimenomaan suomalaisen yhteiskunnan ongelmana: viranomaiset määrittelevät kansalaisten etuja viranomaisvaltaa käyttämällä. Kommentissa esitetään myös, että

viranomaistoiminnan tarkoituksena onkin ajaa vain muutaman vähemmistöryhmän etuja. Kaiken kaikkiaan olennaisinta onkin, että viranomaiset esiintyvät kommentteissa erillisenä luokkana, joka on erillään muusta kansasta, ja jolla on erityistä viranomaisvaltaa tehdä ihmisjoukkoja koskevia päätöksiä.

Viranomaisten erityisoikeuksia käsittelevien kommenttien joukossa esitetään myös, että viranomaistahojen keskinäinen verkostoituminen tai suhteet eri viranhaltioiden välillä vaikuttavat siihen, miten viranomaistoimintaa toteutetaan.

Mutta julkisuudessa on kovin vähän ollut juttua siitä, että mies itse on toiminut ns. "asiantuntijana" lastensuojelutahoille. Ylipäätään julkisuudessa ei ole tunnutta paljon ottavan kantaa siihen, mikä vaikutus mahtoi olla miehen taustasuhteilla siihen että lapsi jäi miehen huollettavaksi.

Lapsesta oli syyttäjän mukaan tehty 11 lastensuojeluilmoitusta. Tietysti lastensuojeluviranomaiset ovat osavastuussa tästä. Mitä ihmettä muuta voi kansalainen tehdä kuin lastensuojeluilmoituksen? Ja niitä oli tullut 11. Lapsen isän sukulaisilla on aiheeseen liittyvä ammatti, minkä johdosta lastensuojeluviranomaisten toiminta on tosiaankin selvitettävä tarkasti. Itse en tässä luota kuin poliisin tutkintaan.

Edellisen kommentin mukaan esimerkiksi lastensuojelun asiakkaaksi päätyneen ammatti saattaa olla seikka, jonka perusteella toimenpiteitä tehdään tai jätetään tekemättä. Viranomaisten keskinäinen verkostoituminen, edelleen tietynlainen erillisuus muusta väestöstä, nähdään uhaksi tasavertaisesti toimivalle järjestelmälle. Aineistossa esiintyykin kommentteja, joissa sosiaalityöntekijöihin tai viranomaisiin kohdistuvaa valvontaa halutaan lisätä.

(...)Eerikalla on monia pieniä kohtalotovereita, jotka odottavat nytkin joka hetki poisääsyä "kodeistaan", ainoana toivonaan, että sosiaalityöntekijä viitsisi ottaa heidät vakavasti. Heillä ei ole keinoja valittaa sosiaalityöntekijöiden laiminlyönneistä. Yhteiskunnan on valvottava tätä ammattiryhmää tarkemmin.

(...)Sosiaaliviranomaiset voivat nykyisin kätkeä omat laiminlyöntinsä vaitiolovelvollisuuden taakse, joten heidän tekemistensä valvominen on tässä ainoa kohta, jota pitää jotenkin muuttaa.

(...)Suomesta puuttuu elin joka valvoo virkamiesten päätöksiä ja varmistaa niiden laillisuuden ja asiallisuuden.(...)

Sosiaalityöntekijöitä ja virkamiehiä tulisi kommenttien mukaan valvoa tarkemmin. Kommentit valvonnasta vahvistavat edelleen sitä, mikä välittyy jo aiemmista yleisesti vastuuta käsittelevistä aineisto-otteista: Järjestelmän olennaiseksi tehtäväksi nähdään työtään tekevän yksilön hallinta. Työntekijän valvonta estää ammattitaidotonta työntekijää tekemästä päätöksiä ”mutuoletuksilla”, eli arkijärkeen ja tunteisiin liittyvillä perusteilla, ja sillä voidaan puuttua työtänsä laiminlyövien, mahdollisesti asenneongelmista kärsivien sosiaalityöntekijöiden toimiin.

Järjestelmän tehtäväksi näyttääkin asettuvan työntekijän valvonta ja hallinta, tämän ohjaaminen oikeaan suuntaan. Työntekijän toiminnassa nähdään ongelmia, jotka on kuitenkin mahdollista korjata. Ilman valvontaa toimiva työntekijä esitetään uhkana lastensuojelutyön asiakkaille. Ongelman nähdään korjaantuvan järjestelmään liittyvillä muutoksilla, jolloin yksittäisen työntekijän koko potentiaali on mahdollista hyödyntää.

Lastensuojelutyön ongelmalliset reunaehdot

Tässä osiossa käsittelem kommentteja, joissa esitetään lastensuojelutyön käytännön toimenpiteiden olevan jollain tapaa ongelmallisia. Aineistossa esitetään, että erilaisten byrokraattisten käytänteiden tai resurssien puutteista johtuvien syiden vuoksi lastensuojelulliset toimenpiteet jäävät riittämättömiksi tai niitä ei toteuteta lainkaan. Epäonnistumisen taustalla katsotaan olevan järjestelmä, joka kuormittaa työntekijää liiallisella työtaakalla sekä järjestelmän sisältämät toimintatavat, jotka eivät palvele asiakkaan etua.

12 kommentissa kerrotaan lastensuojelun käytännön työskentelyä kuormittavasta resurssipulasta. Resurssien riittämättömyyteen viitataan sekä suoraan että myös epäsuorasti.

En usko, että tämän pikkutyön murha olisi ollut yhdellä kotikäynnillä estettävissä. Eiköhän lääkärinä esiintynyt naisystävä olisi siinäkin tilanteessa pystynyt halutessaan vakuuttamaan kenties vielä vailla pätevyyttä toimivan ja ylkityöllistetyn virkailijan.

Juuri saimme lehdessä lukea alastontarkistuksissa lastenkodissa - nämä "lastensuojelijat" ohjaavat todellisuudessa lapsia ojasta allikkoon ja yhteiskunta sulkee aktiivisesti silmänsä ja vaatii kaksinaismoralistisesti lisää tehtävää liian pienelle määrällä tekijöitä.

Resurssipula näkyy kommenttien mukaan suoraan työntekijöiden liian suurena työtaakkana, joka johtaa lastensuojelutyössä kestäättömiin ratkaisuihin. Ylityöllistetyn virkailijan nähdään olevan muun muassa asiakkaan johdateltavissa. Jälkimmäisessä kommentissa yhteiskunnan nähdään kääntävän katseensa pois lastensuojelun ongelmakohdista, esimerkiksi työntekijöistä, joilla on heikko työasenne tai liian paljon töitä. Säästöjen katsotaan näkyvän suoraan lastensuojelun käytännön toimenpiteissä, jotka tehdään huonosti tai jätetään jopa kokonaan tekemättä.

Jokainen työntekijä tekee virkavastuulla töitäänsä, mutta tavatonta ei ole ollut, jos on työssäänsä tarvinnut eri viranomaisten apua lasten asioissa, siihen on suhtauduttu yliolkaisesti, jopa johtajat. Priorisoinnit ovat menneet edelle. Samoin ovat olleet salassapito pykälät esteenä. Nyt kyllä sitten, kun tällainen kurja juttu tuli esille, sanotaan, että viranomaisten tulee tehdä yhteistyötä.

Tässä ei siis ollut mitään isä vastaan äiti -asetelmaa, vaan viranomaiset ainoastaan säästivät huostaanotetun lapsen sijoituskustannuksissa sijoittamalla lapsen epämääräiselle isälleen ilman, että hänen kykyään vanhemmuuteen ja kodin olosuhteita viitsittiin tarkastaa. Äiti oli jo todettu kyvyttömäksi.

Lainaus toisesta kommentista:*[Äkkiseltään tulee mieleen, että myös lastensuojelua vastaan pitää ehdottomasti nostaa syytteet. Mutta tutkitaan ennen kuin hutkitaan.]*

Joo, ei varmaan noin yleisesti resursseja ole liikaa. Mutta kyllä todenkokoisesti on oikeusjuttujen pelossa(syyttä tai syyistä, ei väliä) aika tiukat ohjeet mitä saa tehdä missä tilanteessa ja millä näytöllä, ja resurssien rajallisuus sitten ohjaa toimintaa vähemmän lastensuojelulliseen(lue: enemmän byrokraattiseen) suuntaan. Ja ei tarkoita ettenkä kannata ihmisten oikeutta valittaa virheellisestä toiminnasta, mutta todellisuus ei ole kaunista.

Ensimmäisessä kommentissa esitetään, että lastensuojeluasioissa priorisoiminen on johtanut tilanteeseen, jossa todellisessa tarpeessa ei kuitenkaan saa apua. Myös toisessa kommentissa viitataan suoraan resurssien säästämisen olleen syynä puutteellisiin tai huonosti toteutettuihin toimenpiteisiin ja sitä myöten myös lapsen kuolemaan. Työntekijä on pakotettu valitsemaan, mitä

toimenpiteitä kussakin tilanteessa on mahdollista toteuttaa. Kolmannessa kommentissa väitetään toiminnan ohjautuvan resurssien puutteen vuoksi *vähemmän lastensuojelulliseen, enemmän byrokraattiseen suuntaan*. Byrokraattisuudella viitataan arkikielessä usein kaavamaisuuteen, yhden ratkaisun politiikkaan, jolla pyritään ratkaisemaan kaikki ongelmatilanteet, joissa on samanlaisia piirteitä. Kommentissa asetetaan lastensuojelulliset ja byrokraattiset toimenpiteet eräänlaisiksi jatkumon ääripäiksi. Tässä jatkumossa byrokratia edustaa jäykkyyttä ja teoreettista ratkaisumallia, kun taas lastensuojelullinen suunta edustaa joustavuutta ja käytäntöä. Byrokratia nähdään resurssien puutteesta aiheutuneena helppona pakettiratkaisuna, jolla pyritään ratkaisemaan monimutkaisia tilanteita yksinkertaisilla ja edullisilla mutta mahdollisesti tilanteeseen sopimattomilla ratkaisuilla. Byrokratia, tietyt toimintamallit ja työn reunaehdot mainittiin muissakin kommentteissa lastensuojelutyötä hankaloittaviksi asioiksi.

Tyypillinen byrokraattinen ratkaisu: valtakunnallisia sääntöjä, kaikkia koskevia tarkastuksia jne. sen sijaan, että todella puututtaisiin ongelmatapauksiin ja toisaalta annettaisiin yksittäisille virkamiehille vastuuta.(...)

Byrokratia esiintyy tässäkin kommentissa jäykkänä sääntöryppäänä, jonka keskellä yksittäisellä työntekijällä ei ole varaa tilanteen tulkitsemiseen. Byrokratia ja tiukat säännöt eivät jätä riittävästi tilaa luovuudelle ja joustavuudelle, joita molempia tarvitaan lastensuojelutyössä.

Seuraavissa kommentteissa ongelmiksi nimetään muun muassa lastensuojelujärjestelmän sulkeutuneisuus, raporttien tekeminen ratkaisuna ongelmiin sekä ryhmätyön puute. Kaikki kyseiset kommentit liittyvät juurikin lastensuojelutyön byrokraattisuuteen ja kaavamaisiin ratkaisuihin. Kommentteissa lastensuojelutyön käytäntö nousee jälleen erityiseen painoarvoon.

Sosiaalityöntekijöiden toimet tutkittava myös. Pelkäävät (ainakin jotkut) toteuttaa toimenpiteitä, jotka jo sovittu. Pelkäävät puuttua etenkin miesten rötöksiin? Pitäisi tehdä enemmän ryhmätyönä päätöksiä, ettei jää yhdentyöntekijän varaan

Taas yksi lässynlässyn-raportti, jolla ei ole mitään merkitystä kun viranomaiset eivät hoida tehtäviään - eivätkä joudu tekemättäjättämisestään vastuuseen.

Niin juuri, meidän keinomme nykyään ratkaista asioita on "tehdään raportti!"

Kaksi ensimmäistä kommenttia, joita olen käsitellyt myös aiemmassa luvussa, kertovat paitsi työntekijöihin myös järjestelmään liitetystä ongelmakohdista. Järjestelmän kannalta tulkittuna ensimmäinen korostaa ryhmätyön tekemistä, toinen puolestaan viranomaistoimintaan olennaisesti kuuluvaa raportointitehtävää. Viranomaistyöhön kuuluva julkisuusperiaate on kirjattu lakiin (Suomen Kuntaliiton internetsivut: Julkisuusperiaate, Kunnat.net), ja raportointitehtävä on olennainen osa viranomaistyön julkiseksi tekemistä. Tätä näkökulmaa raportointeja kritisoineissa kommentteissa ei kuitenkaan tuoda esille.

Ensimmäisessä kommentissa esitetään, että ryhmätyön puute on ongelma virkamiestyössä. Järjestelmän oletetaan suosivan työskentelyä yksin sen sijaan, että päätöksiä ja toimenpiteitä tehtäisiin ryhmässä. Toisessa kommentissa raportti nimetään sisällöllisesti köyhäksi, lässytykseksi, jonka merkitys työn onnistumisen kannalta on olematon. Raportin tekemisen nähdään vievän aikaa todelliselta käytännön työltä. Kolmannen kommentin voidaan nähdä lisäksi olevan kannanotto, jonka mukaan raportin kirjoittaminen on virkamiesten ensisijainen ja jopa mahdollisesti ainoa toimintatapa. Virkamiesvastuun nähdään siis ennen kaikkea merkitsevän vastuuta kirjoittaa ja raportoida tilanteesta, ei niinkään toimia käytännössä. Ongelmien varsinainen ratkominen ja muutostarpeiden toteuttaminen ei näin ollen olisikaan virkamiehen tehtävä.

Neljässä kommentissa mainitaan olennaiseksi ongelmaksi salassapito- ja tietosuojasäädökset.

Käsittääkseni Eerikasta tehtiin useita ilmoituksia lastensuojelun "resurssille". Olisiko mahdollista, että se ensimmäinen "resurssi" tekisi työnsä ja hoitaisi asian? Onko esteenä esim. ankarat tietosuojakäytännöt? Mitä se auttaa, että siellä on vaikka kuinka monta ihmistä näitä asioita hoitamassa, jos asioihin ei puututa heti ensimmäisessä hälytyskohdassa?

Jokainen työntekijä tekee virkavastuulla töitensä, mutta tavatonta ei ole ollut, jos on työssänsä tarvinnut eri viranomaisten apua lasten asioissa, siihen on suhtauduttu yliolkaisesti, jopa johtajat. Priorisoinnit ovat menneet edelle. Samoin ovat olleet salassapito pykälät esteenä. Nyt kyllä sitten, kun tällainen kurja juttu tuli esille, sanotaan, että viranomaisten tulee tehdä yhteistyötä.

Näissä kahdessa kommentissa tietosuoja- ja salassapitokäytänteiden nähdään estävän viranomaisten keskinäistä tiedonkulkua. Viranomaisten välinen yhteistyö hankaloituu, kun työntekijöiden on

oltava varuillaan sen suhteen, mitä he voivat tapauksesta muille viranomaisille kertoa. Toisaalta yksityisyyden suojaan viitataan myös mahdollisuutena piilottaa tehtyjä tai tekemättömiä toimenpiteitä.

Sosiaaliviranomaiset tuntuvat verhoavan kaiken tekemisensä ja tekemättä jättämisensä sosiaalitoimien kohteiden yksityisyyden suojan taakse. Sosiaaliviranomaisten käytäntöjä ja toimintaprosesseja pitää kuitenkin olla mahdollista arvioida myös ulkoa päin, ilman että liioitellaan siitä syntyvää uhkaa sosiaalitoimien kohteiden yksityisyydelle, sillä kuten on nähty, kyse on ihmisarvoisesta elämästä ja jopa ihmishengistä.

(...) Sosiaaliviranomaiset voivat nykyisin kätkeä omat laiminlyöntinsä vaitiolovelvollisuuden taakse, joten heidän tekemistensä valvominen on tässä ainoa kohta, jota pitää jotenkin muuttaa.

Käytänteiden ja toimintaprosessien arvioiminen tulisi olla ensimmäisen kommentin mukaan mahdollista, eikä tämä mahdollisuus saisi hukkuu yksityisyydensuojan taakse. Yksityisyydensuoja nähdään jopa ihmishenkeä uhkaavana asiana. Vaitiolovelvollisuuden voidaan tulkita kommenttien perusteella olevan eduksi ennen kaikkea työntekijöille, jotka pystyvät käyttämään vaitiolovelvollisuutta omaksi hyödykseen. Vaitiolovelvollisuuden ei nähdä palvelevan lastensuojelun asiakkaan etua millään tavoin vaan työntekijöiden toimien salassapitoa. Salassapitovelvollisuuden nähdään myös yleisesti hankaloittavan viranomaisten välistä yhteistyötä.

Kommenteissa, joissa käsitellään lastensuojelutyön ongelmallisia reunaehtoja, viitataan myös mahdollisuuteen, että lastensuojelun työntekijöillä ei ole riittäviä toimenpidemahdollisuuksia. Viranomaisilta nähdään puuttuvan erityisesti valtaa tehdä päätöksiä ja toteuttaa toimenpiteitä.

Lainaus toisesta kommentista: [Tuskin tässä lastensuojelu on joka kotiin tunkemassa. Eikä edes jokaiseen yh-perheeseen. Ei taitaisi riittää resursseja.]

Tässä on juuri se vikamiesvastuun ongelma. Kaikki pitää tehdä paperilla hienosti. Tuloksella ei ole merkitystä. Jos vähänkin improvisoi, niin voi tulla potkut. Kannattaa olla mahdollisimman näkymätön ja tehdä mahdollisimman vähän. Taannoinen Alppilan opettajan tapaus oli hyvä esimerkki. Anna oppilaan häiritä, niin olet turvassa. Puutu, mutta tee se jonkun mielestä hieman väärin, niin saat potkut.

Minä en vastusta viranomaisten tai virkamiesten valtaa. Heille nimenomaan tulisi antaa enemmän valtaa esimerkiksi huostaanotoissa. Vallan puute johtaa kaavamaisiin käytäntöihin, joissa kaikenlainen yksilöllinen harkinta on tuomittavaa ja lapsi palautetaan kotiin tapettavaksi, vaikka kuinka pääkopassa tajuaisi, ettei niin pidä tehdä.

Virkamiehiin tulisi kohdistaa samoja vaatimuksia kuin johtajiin liike-elämässä: tulos tai ulos. Valtaa tehdä päätöksiä tulee olla ja pikemminkin tulee rohkaista päätöksen tekoon vaikka tekisi virheen kuin passiivisuuteen. Passiivinen päätöksiä tekemätön virkamies on turha.

Kommenteissa esitetään, että yksittäisten virkamiesten vallan puute johtaa byrokraattisiin käytänteisiin. Yksittäinen työntekijä nähdään sääntöjen armoilla toimivaksi. Vaikka työntekijä itse näkisikin tilanteessa vaihtoehtoisia toimintamalleja, hänellä ei ole mahdollisuutta käyttää niitä, sillä ne, joilla on valtaa, tekevät päätöksiään muualla kuin käytännön kenttätyössä. Viimeisessä kommentissa virkamiesten nähdään olevan jopa tulosvastuullisia. Tulosvastuu voi viitata sekä taloudelliseen tulosvastuuseen että myös eräänlaiseen inhimilliseen tulosvastuuseen, jossa virkamiehen nähdään olevan vastuullinen työnsä tuloksista yksittäiselle ihmisille tai perheelle. Kirjoittaja viittaa kommentissaan liike-elämän tulosvastuuseen. Viittaus liike-elämään ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, että jokainen virkamies tulisi asettaa suoraan taloudelliseen vastuuseen työstään. Viittaus liike-elämän vastuullisuuteen voidaan tulkita myös yleiseksi vastuunotoksi omasta työstään. Kommentissa asetetaan sosiaalialan työn vastuu sekä liike-elämän työvastuu toisistaan erillisiksi. Sosiaalialan työ esitetään varsin vastuuvapaana – poikkeuksellista verrattuna valtaosaan aineiston kommentteista – kun taas liike-elämässä työvastuu nähdään itsestään selvänä. Kommentti voidaan tulkita osin myös kehotukseksi asettaa taloudellisia tavoitteita virkamiestyöhön, vaikka tätä ei aivan selkeästi kommentissa esitetäkään. Useissa muissa kommenteissa korostetaan, kuten totesin työntekijään liittyviä kommentteja tarkastellessa, että varsinkin lastensuojelualalla toimivien ihmisten vastuu työstä on suuri, sillä työntekijän toimilla nähdään olevan suuri merkitys lapsen hyvin- tai pahoinvointiin. Yhteistä kuitenkin kaikissa kommenteissa on se, että työntekijöillä nähdään olevan liian vähän valtaa päätösten tekemiseen.

Kolmessa kommentissa esitetään, että virkamiesten koulutuksessa on puutteita tai päätöksiä tekevät täysin sosiaalialan ulkopuolella toimivat ihmiset. Tietojen ja taitojen puute nimetään seuraavissa katkelmissa ennemmin järjestelmään liittyväksi ongelmaksi, ei niinkään yksittäisen työntekijän ammattitaidottomuudeksi.

Nyt olisi todella tärkeää julkaista edes otteita mielentilatutkimuksesta; poliisi, sosiaalitoimi ja viime kädessä myös tuomioistuimet alkaisivat oikeasti tunnistaa juurikin "mahdottomissa" huoltajuuriidoissa pesivät sudenkuopat.

Mikä pätevyys sosiaaliviranomaisella on tulkita esim. avioeron yhteydessä tai joskus aiemmin puhjenneen masennuksen merkitystä vanhemman huoltajan kykyihin? Tuollaiset arvioinnit vaativat psykiatrin koulutuksen ja pätevyyden.(...)

Tässä Eerika-tapauksessa myös tuomioistuinlaitos erityiseen syyniin aikaisempien ko. lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta käsittelevien istuntojen osalta; näin ei voi käydä, vaikka aina vedotaan näyttöön...Nyt tarvitaan päätöstä siitä, kuka oikeasti osaa nähdä ko. asioita: ymmärrykseni mukaan psykiatria on ainoa osaamisalue, jossa näitä t ylipäätään voidaan tunnistaa. Nyt lakimiehet päättävät, mikä on lapsen etu?!

Näissä kommentteissa järjestelmää kritisoidaan siitä, että ihmisten toimintaa tai henkistä tilaa koskevat päätökset kaatuvat sellaisille tahoille, jotka eivät ole päteviä tekemään tämänkaltaisia arvioita. Ensimmäisessä kommentissa virkamiesten esitetään yleisesti tarvitsevan lisätietoa ja koulutusta esimerkiksi huoltajuuskiistoissa esiintyvistä ongelmista. Kahdessa jälkimmäisessä kommentissa ongelmien ratkaisuksi esitetään, että psykiatrisen koulutuksen saanut henkilö tekisi arviot ihmisten toiminnasta tai henkisestä tilasta. Perimmäisenä ongelmana nähdään asiakas, jonka henkinen tila on häiriintynyt. Ongelmallisen asiakkaan tilannetta saattavatkin olla arvioimassa lakimies tai sosiaaliviranomainen, ja he myös osallistuvat päätöksiin tai tekevät niitä. Järjestelmän ei nähdä toimivan tarkoituksenmukaisella tavalla, missä oikeat henkilöt tekevät päätöksiä oman osaamisalueensa mukaan. Päätöksiä tekevällä henkilöllä, kuten sosiaaliviranomaisella, ei nähdä olevan riittävää tietotaitoa päätösten tekemiseen, kun kyse on ihmisten henkisen tilan arvioinnista.

Yhteenveto järjestelmään liitetyistä ongelmista

Järjestelmän katsotaan suosivan virkamiehiä lastensuojelun asiakkaiden kustannuksella. Sen katsotaan vapauttavan virkamiehen työvastuustaan, eikä virkamiehen nähdä joutuvan ainakaan oikeudelliseen vastuuseen työnsä tuloksista. Aineistossa esitetään myös, että järjestelmän tulisi valvoa virkamiehiä paremmin, sillä järjestelmän nähdään olevan velvollinen huolehtimaan siitä, että

yksittäisen työntekijän henkilökohtainen työasenne ei vaikuta hänen työskentelytuloksiinsa. Valvonnan nähdään suoraan liittyvän siihen, kuinka työntekijä suoriutuu työstään, ja millaista palvelua lastensuojelun asiakas saa. Toisaalta työntekijän liiallinen valta nähdään ongelmana, sillä se antaa liikaa mahdollisuuksia työntekijöille, joilla on heikko työasenne. Toisaalta aineistossa esitetään myös, että yksittäisen virkamiehen riittävät valtaoikeudet mahdollistavat paremmin tilanteenmukaisen toiminnan.

Järjestelmän tietyt reunaehdot ja työntekijälle annetut mahdollisuudet nähdään lastensuojelutyötä vaikeuttaviksi seikoiksi. Lastensuojelutyötä vaivaava resurssipula nimetään ongelmaksi, joka vaikuttaa käytännön työhön. Resurssipulan nähdään osin johtavan myös sellaiseen työn tekemiseen, jossa joudutaan karsimaan joustavista käytännön järjestelyistä ja liu'utaan mahdollisesti enemmän byrokraattisten käytänteiden suuntaan. Byrokratia esiintyy aineistossa yksipuolisen jäykkänä toimintamalleina, joiden vastakohtaksi käytännöllinen lastensuojelutyö asettuu. Salassapitovelvoite nähdään myös ongelmalliseksi, eikä sen eduista lastensuojelun asiakkaille kommentoida mitään. Salassapitovelvoitteen nähdään ennemminkin palvelevan yksittäisen työntekijän etua, sillä sen oletetaan mahdollistavan työntekijän tekemien toimenpiteiden tai tekemättä jättämisten salaamisen. Salassapito nähdään myös viranomaisyhteistyön esteeksi. Viimeiseksi järjestelmään liittyväksi ongelmaksi aineistossa esitetään järjestelmän epätarkoituksenmukainen toiminta, jossa väärät tahot tekevät päätöksiä. Päätävien viranomaisten riittämättömän tietotaidon, esimerkiksi psykologisista ongelmista, nähdään johtavan suoraan virheellisiin päätöksiin.

6 Onnistuvaa työntekijää ja toimivaa järjestelmää kuvaavat diskurssit

Tutkimuskysymykseni oli, millaisia mielikuvia lastensuojelutyöstä rakentuu julkisessa keskustelussa. Lisäksi pohdin, mitä merkityksiä yksittäiselle työntekijälle tai järjestelmälle annetaan. Tässä luvussa kuvaan diskursseja, joita olen analyysini perusteella löytänyt. Analyysiosiossa etsin lastensuojelutyöhön liitettyjä mielikuvia kysymällä, mikä on johtanut lastensuojelun epäonnistumiseen. Esittelen löydöksiäni kääntämällä aiemman kysymyksenasetteluni toisinpäin: millaisilla diskursseilla kuvataan onnistuvaa työntekijää ja toimivaa järjestelmää.

Lastensuojelutyöntekijän toivottuihin ominaisuuksiin voidaan nähdä aineiston perusteella kuuluvan ammattitaito, rohkeus, aikuisuus ja kriittisyys, paineensietokyky ja arkijärjen käyttö. Rungas kommenttimäärä koskien työntekijän työasennetta rakentuu tulkintani mukaan diskurssiksi, joka kuvaa *lastensuojelutyötä kutsumusammattina*. Käsitys sosiaalityöstä kutsumusammattina esiintyy myös Reetta Peltosen pro gradussa (2008), jossa hän tutkii lukiolaisten mielikuvia sosiaalityöstä. Omassa aineistossani välinpitämättömyys esitetään merkittäväksi tekijäksi, joka vaikuttaa työntekijöiden toimintaan. Välittäminen, välinpitämättömyyden vastakohta, nähdään olennaiseksi työntekijän ominaisuudeksi, joka motivoi työntekijää tekemään työnsä mahdollisimman hyvin. Työntekijöiden työhön liittyvien virheiden piilottelu voidaan myös käsittää yhdeksi selkeäksi indikaattoriksi, joka viestii heikosta työasenteesta ja välittämisen puutteesta. Kutsumusdiskurssi muotoutuu selittämään, kuinka vaativassa ammatissa toimiminen on mahdollista ja mitä hyvä työasenne on. Kutsumusammattidiskurssi rakentuu siis ennen kaikkea niiden kielellisten kuvausten kautta, joissa työntekijän aito auttamisen halu, välittäminen ihmisistä, nousee ensisijaiseksi ja ylittää esteet, joita esimerkiksi hankalat asiakkaat aiheuttavat. Tulkitsen lastensuojelutyötä kutsumuksena kuvaavan diskurssin sisältävän ajatuksen siitä, että kutsumus toimii eräänlaisena positiivisten asenteiden ryppäänä. Toisaalta kutsumuksen kadottamisen tai ilman sitä työskentelyn saatetaan olettaa johtavan jopa tuhoisiin seurauksiin, kuten kahdeksanvuotiaan tytön kuolemaan johtaneessa tapauksessa oletetaan käyneen. Käyttämäni aineiston perusteella työntekijän epäonnistumisen taustalla voidaan nähdä ainakin henkilökohtainen rohkeuden puute, jonka voidaan tulkita johtuvan viime kädessä työntekijän motivaation eli kutsumuksen puutteesta. Tämä puolestaan saatetaan nähdä rakentuvan osin järjestelmän heikosta työntekijän valvonnasta. Puhetapa, joka korostaa työntekijän motivaatiota työhönsä, halua suojella lapsia ja pitää lapsen etua ensisijaisena, nousee työntekijän ominaisuuksista tärkeimmäksi, sillä sen käsitetään suurelta osin määrittävän, kuinka hyvin lastensuojelutyössä on mahdollista onnistua.

Aineiston perusteella lastensuojelun ensisijainen tehtävä, lasten edun turvaaminen, näyttäisi toteutuvan erityisesti ja ensisijaisesti työntekijän kautta. Järjestelmän tehtäväksi nousee työntekijän toiminnan ja motivoituneisuuden valvonta, tarvittaessa työntekijän rankaiseminen, riittävien resurssien tarjoaminen, työn reunaehtojen joustavuuden takaaminen tarpeen mukaan sekä eri ammattilaisten valitseminen tarkoituksenmukaisesti oikeisiin tehtäviin. Onnistunutta ja hyvin toimivaa järjestelmää kuvataan sekä *valvonta-* että *mahdollistajadiskursseilla*. Valvontadiskurssi rakentuu aineistossa niiden kommenttien kautta, joissa järjestelmää kritisoidaan siitä, että se antaa virkamiehille liikaa erityisoikeuksia ja valtaa eikä kuitenkaan vaadi heitä oikeudelliseen vastuuseen työstään. Myös työntekijöiden ja virkamiesten keskinäinen verkostoituminen nähdään potentiaalisena ongelmana, joka osaltaan punoutuu valvontadiskurssin osaksi. Toimivan järjestelmän nähdään vastaavan erityisesti valvontatehtävästä, jossa järjestelmälle jää viime kädessä tehtäväksi huolehtia siitä, mitä työntekijä tekee ja millaisia tuloksia hän saa aikaan. Järjestelmä on vastuussa jopa työntekijän työasenteesta, joka esitetään olennaiseksi työn tulosten kannalta. Toisaalta kommentit lastensuojelutyön ongelmallisista reunaehdoista ja joustamattomasta byrokratiasta punoutuvat yhtenäiseksi diskurssiksi, joka kuvaa toimivaa järjestelmää lähes kaiken mahdollistavana systeeminä. Tämän systeemin nähdään voivan helposti murtaa lastensuojelutyötä kahlitsevia reunaehtoja. Esimerkiksi kommentit, jotka käsittelivät salassapitovelvoitetta, rakentavat salassapitovelvoitteesta kuvaa lähinnä työntekijän suojana. Salassapidon vaikutuksia asiakkaaseen ei käsitellä, ja kommentit salassapidosta osallistuvat sellaisen puhutavan rakentumiseen, jossa järjestelmä voi itse helposti muokata salassapitolakia, jotta järjestelmän valvonta-aspekti toteutuisi mahdollisimman tehokkaasti. Mahdollistajadiskurssi rakentuu myös kommentteista, joissa riittävillä taloudellisilla resursseilla on tärkeä osa onnistuneessa lastensuojelussa. Sen lisäksi, että järjestelmä mahdollistaa joustavilla toimintatavoilla työntekijän onnistumisen ja jakaa byrokratiaa sopivina annoksina työntekijöiden tarpeiden mukaan, se takaa myös taloudelliset resurssit, jotta työntekijöitä ja muita resursseja on riittävästi.

Lastensuojelun ja Lastensuojelun Keskusliiton imago tutkimuksessa (1997) esitetty toivomus avoimuudesta ja ammattilaisten osallistumisesta julkiseen keskusteluun vaikuttaa olevan edelleen ajankohtainen. Lisäksi olisi tarpeellista nostaa vaitiolovelvollisuuden merkitys julkisen keskustelun aiheeksi, sillä ainakaan tutkielmani aineistossa sen merkitystä asiakkaan, erityisesti lapsen, näkökulmasta ei kommentoitu millään tavoin. Lastensuojelun ensisijainen ja tärkein tehtävä on lapsen edun turvaaminen, ja vaitiolovelvollisuudesta ja sen merkityksestä keskusteleminen tästä näkökulmasta olisikin uusi ja ilmeisesti tarpeellinen näkökulma julkisessa keskustelussa.

Yleisesti ottaen suomalaista lastensuojelutyötä koskeva uutisointi tarkastelemallani aikavälillä osoittautui hyvin paljon negatiivisia elementtejä sisältäväksi, mikä oli aiemman tutkimuksen perusteella odotettua (esim. Golding 1991). Tähän vaikutti huomattavan paljon uutisointi, joka liittyi epäonnistuneeseen lastensuojelutapakukseen vuonna 2012. Myös Suomen heikentynyt taloustilanne on ollut vaikuttamassa uutisointeihin, joissa kerrottiin paljon riittämättömistä resursseista ja resurssien kiristämisestä. Kiinnostavaa onkin, kuinka kauan nämä seikat vaikuttavat uutisten sävyyn tai vaihteleeko uutisten sävy yleisesti ottaen pitemmällä aikavälillä.

Aineistoni lastensuojelutyöhön liittyneet uutisartikkelit ohjasivat kommentointia selkeästi tiettyyn suuntaan. Koska ne käsittelivät epäonnistunutta lastensuojelutapausta, analyysini lähtikin liikkeelle kysymyksellä, mitä vikaa lastensuojelussa on. Siksi suora vertailu tutkimuksiin, jotka ovat kartoittaneet lastensuojelun imagoa, on hankalaa. Toisaalta aiemmista tutkimuksista löytyi paljon yhtäläisyyksiä esimerkiksi siihen, miten lastensuojelun ammattilaisia kuvattiin ja millaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia heillä nähtiin olevan.

Bob Franklinin ja Nigel Partonin lastensuojelun julkisuuskuvaä käsittelevissä tutkimuksissa sosiaalityöntekijöitä kuvataan osin epäpätevinä jahkailijoina (1991,14). Käyttämässäni aineistossa samantapainen löydös esitettiin kuitenkin hiukan toisin muotoiltuna. Tekemättömiä tai huonosti toteutettuja toimenpiteitä selitettiin työntekijän asenneongelmalla, välinpitämättömällä työasenteella tai laiskuudella. Löysin myös yhtäläisyyksiä Franklinin ja Partonin havaintoihin, joissa työntekijöitä kuvataan autoritaarisina byrokraatteina (1991, 14), tosin aineistossani byrokraattinen toiminta esiintyi ennemminkin järjestelmästä johtuvana ongelmana kuin työntekijän ominaisuutena. Omassa aineistossani työntekijä nähtiin joustamattoman järjestelmän armoilla työskentelevänä, jolla ei ole mahdollisuutta joustaviin ratkaisuihin, vaikka tilanne niitä vaatisikin. Franklinin ja Partonin tutkimustuloksiin verratessa kiintoisaa oli myös se, että byrokraattisten sosiaalityöntekijöiden toimintaa nähtiin ohjaavan faktojen sijaan kiihko (1991, 15), kun taas omassa aineistossani epäonnistumisten takana nähtiin heikkoa työasennetta, jota voi kuvata myös kutsumuksen tai työinnon puutteena. Yksinkertaistettuna vaikuttaisi siltä, että Isossa-Britanniassa huolenaiheena on sosiaalityöntekijöiden liiallinen innokkuus tai kiihkoilu, Suomessa puolestaan sen puute. Tämä ero saattaa olla yhteydessä siihen, kuinka työnteko yleisemmin kulttuurissa käsitetään ja millaisia arvoja työn tekemiseen liitetään. Työn arvojen voidaan puolestaan olettaa liittyvän ainakin osittain kulttuurien uskontojärjestelmiin.

Suomalaisessa kulttuurissa on tavattu puhua niin kutsutusta luterilaisesta työetiikasta tai työmoraalista, jossa työn tekeminen itsessään nähdään tärkeäksi. Luterilainen etiikka sisältää ajatuksen, jonka mukaan työssä on myös säilytettävä kohtuus, eikä työn päämäärä saa olla omien etujen ajaminen. Työ itsessään on tapa palvella Jumalaa ja yhteiskuntaa. Ison-Britannian kristinuskon valtasuuntauksessa protestantismissa (Lontoon Suomen suurlähetystön internetsivut: Yhteiskunta, kulttuuri ja media), johon on vaikuttanut sveitsiläinen kalvinismi eikä niinkään Lutherin opit, työssä menestyminen on käsitetty merkiksi jumalan suosiosta. (Paarma, Jukka: Ajaako Lamborghini Lutherin yli? Esitelmä työhyvinvoinnin suunta 2001 -seminaarissa Helsingissä 31.8.2000: evl,fi.) Työelämän arvojen erilaisuus saattaa osin selittää myös eroavaisuuksia, jotka liittyvät sosiaalityöntekijöiden asennoitumiseen omaan työhönsä. Isossa-Britanniassa käsitys työetiikasta korostaa antautumista työlle ja kilvoittelua työssä, toisin kuin suomalainen työetiikkakäsitys. Myös sosiaalijärjestelmän rakenne on Suomessa erilainen verrattuna Isoon-Britanniaan, mikä saattaa vaikuttaa työn päämääriin ja työntekijöille asetettuihin vaatimuksiin.

Käyttämässäni aineistossa epäpätevinä esitettyihin sosiaalityöntekijöihin liitettiin Franklinin ja Partonin tutkimusten tavoin naiivius sekä arkijärjen puute. Franklinin ja Partonin raportoimien kolmen tapauksen tutkinnassa hämmästyttävintä oli kuitenkin se, että sosiaalityöntekijät leimattiin lehdistössä yhtä syyllisiksi pahoinpideltyjen lasten kuolemiin kuin lasten pahoinpitelijätkin. (Franklin & Parton 1991, 16-17.) Sosiaalityöntekijöiden syyllistäminen oli myös omassa aineistossani varsin huomattavaa, ja heitä vaadittiin oikeudelliseen vastuuseen työnsä tuloksista. Viranomaisten nähtiin olevan ainakin osasyllisiä lapsen kuolemaan, joskaan heitä ei aivan suoraan määritelty lapsen surmaajiksi. Yleisesti ottaen lastensuojelutyöntekijöitä ei kuvattu kuitenkaan yhtä negatiivisesti kuin Isossa-Britanniassa toteutetuissa tutkimuksissa. Tämä oli yhtäläistä suomalaisten sosiaalityötä tai sosiaalityöntekijöiden imagoa käsittelevien pro gradu -tutkielmien kanssa (esim. Peltonen 2008; Kärkkäinen 2010; Juurikka 2011).

Yhteiskunnallisista arvoista tai normeista ei juurikaan kirjoitettu suoraan. Arvot eivät siis esiintyneet diskursiivisena välineenä, jolla lastensuojelun toimintatapoja olisi perusteltu. Kuitenkin näkemykset viranomaistyöhön liittyvästä vallasta, viranomaisten kuvaaminen omana erityisryhmänään, jolla on erityisoikeuksia, sekä valvontadiskurssi, jossa lastensuojelujärjestelmä nähdään työntekijän valvontakoneistona herättävät kysymyksiä siitä, millaisia yhteiskunnallisia arvoja näiden vaatimusten tai kuvausten taustalla on. Selkeästi aineistossa esiintyi ainakin ristiriita valvonnan ja työntekijälle annettavan päätösvallan välillä. Toisaalta lastensuojelujärjestelmää kuvattiin mahdollistajana, toisaalta valvojana ja byrokratian lähteenä. Samalla esitettiin byrokratian

aiheuttavan ongelmia, sillä yksittäisen työntekijän mahdollisuus joustaviin ratkaisuihin on heikko. Myös 1997 toteutetussa Lastensuojelun ja Lastensuojelun Keskusliiton imagotutkimuksessa lastensuojelu miellettiin joustamattomaksi ja byrokraattiseksi. Tämä ajatus ei näytä juurikaan vuosien saatossa muuttuneen. Lopuksi esitänkin hiukan pohdintaa siitä, millaisia yhteiskunnallisia arvoja löydettyjen diskurssien taustalla voidaan olettaa olevan ja mitä aineistosta löydetty diskurssit mahdollisesti laajemmin kertovat.

6.1 Pohdinta

Lastensuojelutyöstä kutsumusammattin rakentava diskurssi antaa ymmärtää, että toisen yksilön hyvinvoinnin turvaaminen ja empatiakyky eivät välttämättä ole jokaisen ihmisen taito. Kutsumus voidaan tässä kontekstissa muotoilla myös haluksi työllään aikaansaada toiselle ihmiselle aitoa hyvinvointia ja asettaa se ensisijaiseksi oman mukavuuden kustannuksella. Yksilön kyky empatiaan, taito asettua toisen ihmisen asemaan, nousee olennaiseksi. Lastensuojelutyöntekijältä vaaditaan käytännön osaamisen ja ammattitaidon lisäksi tietynlaisia persoonallisuuden piirteitä, joita ehkä valtaosin pidetään synnynnäisinä. Osin näihin piirteisiin viitataan myös koulutuksen ja itsensä kehittämisen tuloksina. Valvontadiskurssi antaa toisaalta ymmärtää, että ihminen on altis ympäristönsä houkutuksille ja valmis hankkimaan itselleen hyvinvointia muiden kustannuksella, ainakin, mikäli siihen annetaan mahdollisuuksia. Olennaista onkin siis kysyä, tarvitseeko lastensuojelutyöntekijä, joka kokee tekevänsä todellista kutsumustyötään, valvontaa lainkaan, vai toimiiko järjestelmä silloin ainoastaan mahdollistajadiskurssin kuvaamalla tavalla: resurssina, joka takaa hyvinvointia mahdollistavien reunaehtojen toteutumisen. Valvontadiskurssin voidaan myös käsittää toimivan ainoastaan teoreettisena mahdollisuutena, joka ylläpitää työntekijän kutsumusta ja motivaatiota. Erikoista kuitenkin on, mikäli työntekijän empatiakyvyn, jonka oletan aineiston perusteella olevan tärkeä osa kutsumusta, oletetaan jollain tapaa pysyvän yllä valvonnan ansiosta. Ehkä valvonta koetaankin tarpeelliseksi ennen kaikkea siksi, että lastensuojelualalle ei päätyisi täysin ”sopimatonta ainesta” eli työntekijöitä, jotka havittelevat erityistä viranomaisvaltaa ainoastaan oman hyvinvointinsa vuoksi.

Tulkinta, jossa työntekijän motivaatio esiintyy olennaisena työn onnistumisen kannalta, on sosiaalipsykologian asennetutkimuksissa tehtyjen havaintojen kannalta ongelmallinen. Itse en usko, että työntekijän työasenteen ja toiminnan kytkös on todellisuudessa aivan niin yksinkertainen kuin kutsumusammattidiskurssi antaa ymmärtää. Tilanne määrittää työntekijän mahdollisuuksia

nähdäkseni kuitenkin niin olennaisesti, että työntekijän asenneongelma saattaakin olla seurausta itse tilanteen tarjoamista mahdollisuuksista tai järjestelmän tuottamista resursseista. Toisaalta en kuitenkaan kiellä sitä, etteikö valtaosa ihmisistä saattaisi käsittää työasenteen suoraan määrittävän, kuinka tehokkaasti työntekijä työtään suorittaa.

Analyysini perusteella tasavertainen yksilöiden hyvinvointi esiintyy arvona, jota yhteiskunnan tulisi toimillaan edistää. Virkamieskunta esitetään omana, muusta kansasta erillisenä, ryhmänä, jolla on mahdollisuus toimillaan jakaa hyvinvointia tai ehkäistä sen jakautumista yhteiskunnan muille jäsenille. Yhteiskunnan lastensuojelujärjestelmän tehtäväksi näyttää erityisesti nousevan yksilöiden ja virkamieskunnan valvonta. Valvonta esiintyy eräänlaisena yhteisöllisyyden ylläpitäjänä, joka estää virkamieskunnan liiallisen eriytymisen muusta kansasta. Yhteisöllisyys esiintyy siis arvona, jonka avulla tasavertainen hyvinvointi on mahdollista saavuttaa.

6.2 Kriittistä tarkastelua ja jatkokysymyksiä

Tutkielmani lähtökohta on mielikuvatutkimuksen kannalta erikoinen, sillä olen asettanut lähtökohtakysymykseni aineistolle negatiivisen kautta: mitä ongelmia lastensuojelussa nähdään. Tämän kysymyksenasettelun kautta olen päässyt niiden mielikuvien jäljille, joita lastensuojelutyöstä rakentuu julkisessa keskustelussa. Voidaan kuitenkin kysyä, aiheuttaako tämänkaltainen, negatiivissävytteinen lähtökohta tutkimukselle liian suuren painotuksen. Aineisto, jossa uutisointien sävy olisi ollut neutraalimpi, olisi saattanut tuottaa varsin erilaisia tuloksia. Vertailu varsinaisiin lastensuojelua kartoittaviin imagotutkimuksiin on näiltä lähtökohdilta hiukan hankalaa. Jatkotutkimuksella olisikin mahdollisuus pureutua esimerkiksi siihen, miten kyseinen lastensuojelutapaus ja sen uutisointi on muuttanut lastensuojelua koskevia mielikuvia.

Aiemmassa tutkimuksessa on käsitelty niin sosiaalityöntekijöiden statusta, sosiaalialan vetovoimaa kuin lastensuojelun imagoakin. Huomion arvoista onkin, että ihmisten mielikuvissa sekoittuvat toisiinsa mielikuvat sosiaalityöntekijöistä, sosiaalialasta ja viranomaisista yleisemmin. Käyttämässäni aineistossa toimijoita olivat muun muassa sosiaalityöntekijät, lastensuojelutyöntekijät, sosiaalitoimi ja yleisemmin vain viranomaiset. Kommenteissa sekoittuvat myös väistämättä lastensuojelutyön monet työmuodot avohuollon tukitoimista aina kiireellisen huostaanoton toteuttamiseen. Kommenttiaineiston perusteella on hankalaa sanoa, minkä tahon tai kenen toimintaan kommentoija näkemyksensä perustaa. Viittaukset viranomaisiin voivat merkitä

yhtä hyvin poliisia kuin sosiaalityöntekijääkin. Koska tutkielmani lähtökohtana ovat uutisoinnit, joissa käsitellään lastensuojelua ja lastensuojelutyöntekijöitä, oletan kuitenkin kommentoijien viitanneen toimijoihin, jotka tekevät työtään pääasiallisesti lastensuojelussa. Jatkossa olisi kuitenkin vielä mahdollista erotella, eroavatko yleisesti viranomaisia koskevat mielikuvat jollain tavoin sosiaalityöntekijöitä koskevista mielikuvista, ja millaisia käsityksiä ihmisillä on lastensuojelun moninaisista toimintamuodoista ja työtavoista.

Aineistoni jaottelu työntekijästä johtuviin tai järjestelmään liittyviin ongelmiin on myös osin hiukan ongelmallinen. Kommenttien määrittely sen mukaan, missä kirjoittaja näkee pääasiallisen ongelman sijaitsevan, on tietysti oman tulkintani tulosta, enkä voi olla varma, onko kirjoittajan näkemys asiasta yhteneväinen oman näkemykseni kanssa. Esimerkiksi järjestelmän ongelmia koskevissa luokitteluisissa kirjoitettiin paljon siitä, että työntekijöitä tulisi valvoa paremmin. Hankalaksi osoittautuikin, määrittelläkö tämänkaltainen kommentti järjestelmää vai sen sisällä työskentelevää ihmistä kritisoivaksi. Kommentti voidaan tulkita joko työntekijöiden työasenteen tai yleisen ammattitaidon kritiikiksi tai mahdollisesti järjestelmän kritiikiksi. Omassa tulkinnassani nämä kommentit kritisoivat järjestelmää, sillä löysin aineistosta vieläkin selkeämmin työntekijään liittyviä kommentointeja. Samoin sen määrittely, kritisoidaanko aineistossa työntekijän toimintaa vai hänen persoonaansa, oli ajoittain hankalaa. Toisaalta aineistosta erottuu myös hyvin selkeästi sellaisia kommentteja, joissa kritiikin kohteena olivat juurikin työntekijän persoonalliset ominaisuudet, kuten maalaisjärki tai lapsenmielisyys.

Tässä tutkielmassa olen tutkinut lastensuojelutyöhön liitettyjä mielikuvia. Tämänkaltainen tutkimus on ollut Suomessa toistaiseksi hyvin vähäistä. Myös yleisemmälle sosiaalityötä koskevalle imagotutkimukselle olisi jälleen tarvetta, sillä esimerkiksi 2000-luvulla yleistynyt sosiaalinen media lienee vaikuttanut sekä yleisiin mielikuviin että myös siihen, miten sosiaalityön imagoa on aktiivisesti pyritty mediassa muokkaamaan. Sosiaalityön julkisuuskuva on kuitenkin merkityksellinen, sillä se on määrittelemässä, millaisessa ilmapiirissä ja kuinka tehokkaasti sosiaalityöntekijät pääsevät työtään toteuttamaan.

7 Lähteet

Arponen, Senni (2012) Sosiaalityön julkisuuskuvaa tarkastelemassa. Kehysanalyysi sosiaalityötä koskevasta vuoden 2010 sanomalehtikeskustelusta. Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö, Jyväskylän yliopisto.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (2002) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suom. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus. Alkuperäisteos *The social construction of reality* (1966).

Burr, Vivien (2004) Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino. Alkuperäisteos *The person in social psychology* (2002).

Eskola, Juha & Suoranta, Jari (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Franklin, Bob & Parton, Nigel (1991) Media reporting of social work: a framework for analysis. Teoksessa Bob Franklin & Nigel Parton (Edit.) *Social work, the media and public relations*. London: Routledge, 7–52. Lisäpainos 2014.

Gamson, William A. & Croteau, David & Hoynes, William & Sasson, Theodore (1992) Annual review of sociology. Vol 18, 1992, 373–393.

Gibelman, Margaret (2004) Television and the public image of social workers: Portrayal or betrayal? *Social work*, 49:2, 331–334.

Golding, Peter (1991) Social work, public attitudes, and the mass media. Teoksessa Bob Franklin & Nigel Parton (Edit.) *Social work, the media and public relations*. London: Routledge, 88–104. Lisäpainos 2014.

Ikävalko, Elisa (1996) Miten media toimii? Teoksessa Uimonen, Risto & Ikävalko, Elisa. *Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan?* Helsinki: Infoviestintä, 213–232.

Immonen, Heli (2001) Mediajulkisuus ja sosiaalityö. Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö, Kuopion yliopisto.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Juurikka, Suvi (2011) Toimialaan liittyvät mielikuvat ja maineen rakentuminen. Tarkastelun kohteena uutispäälliköiden ja toimittajien mielikuvat sosiaalialasta. Pro gradu-tutkielma, yhteisöviestintä, Jyväskylän yliopisto.

Karvonen, Erkki (1997) Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä. Väitöskirja, tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.

Karvonen, Erkki (1999) Elämää mielikuvayhteiskunnassa: imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa. Helsinki: Gaudeamus.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kärkkäinen, Johanna (2010) ”Tarvitaanko me sossua tähän?”: tarinoissa kerrottuja mielikuvia lastensuojelun sosiaalityöntekijän kohtaamisesta. Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö, Tampereen yliopisto.

Lastensuojelun ja Lastensuojelun Keskusliiton imagotutkimus (1997) Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki.

Mendez, Monica, Otto, Charles W., Surette, Raymond B. & Zugazaga, Carole B. (2006) Social worker perceptions of the portrayal of the profession in the news and entertainment media: An exploratory study. *Journal of social work education*, 42:3, 621–636.

Moscovici, Serge (1984) The phenomenon of social representations. Teoksessa Robert M. Farr & Serge Moscovici (edit.) *Social representations*. Cambridge: Cambridge university press, 3–69.

Peltonen, Reetta (2008) Mielikuvia sosiaalityöstä. Lukiolaisten mielikuvia sekä asenteiden perusteluja kehyskertomusten kautta tarkasteltuna. Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö, Tampereen

yliopisto.

Pirttilä-Backman, Anna-Maija & Helkama, Klaus (2001) Serge Moscovici. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino, 253–274.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Reid, William J. & Misener, Elisabeth (2001) Social work in the press: a cross-national study. *International journal of social welfare*, 10:3, 194–201.

Salonen, Marko (2005) Hiljainen heteroseksuaalisuus. Nuoret, suojaikäraja ja itsemäärääminen. Tampere: Tampere University Press.

Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Tampere: Tampere University Press

INTERNETLÄHTEET:

Internet Movie Database -internetsivut:

Sosiaalityöntekijä Virtanen

http://www.imdb.com/title/tt1651010/?ref_=fn_al_tt_1 (haettu 19.2.2015)

Jaakkola, Helena (2013) Lastensuojelu ja julkisuus. Opas ammattilaisille median kohtaamiseen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

http://www.lskl.fi/files/1989/Lastensuojelu_ja_julkisuus_opas_lastensuojelun_ammattilaisille_median_kohtaamiseen.pdf (haettu 4.12.2013)

Suomen Kuntaliiton internetsivut:

Julkisuusperiaate:

"http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/laki/hallintojuridiikka/julkisuus_tietosuoja/toiminnan_julkisuus/Sivut/default.aspx#Julkisuusperiaate" julkisuus/Sivut/default.aspx#Julkisuusperiaate

(haettu 4.12.2013)

Lastensuojelu:

<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/lapset/lastensuojelu/Sivut/default.aspx> (haettu 4.12.2013)

Lastensuojelun käsikirja, Terveiden- ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivut:

Huostaanotto:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>

(haettu 19.3.2015)

Lastensuojeluilmoitus:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>

(haettu 19.3.2015)

Lastensuojelutarpeen selvitys:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeen-selvitys>

(haettu 19.3.2015)

Mitä on lastensuojelu:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

(haettu 19.3.2015)

Sosiaalihuollon viranomaisten salassapitovelvollisuus:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/tiedon-hankkiminen-lastensuojelun-tarpeisiin-ja-sen-luovuttaminen/sosiaalihuollon-viranomaisen-salassapitovelvollisuus>

(haettu 19.3.2015)

Lontoon Suomen suurlähetystön internetsivut:

Yhteiskunta, kulttuuri ja media. <http://www.finemb.org.uk/public/default.aspx?nodeid=43625&contentlan=1&culture=fi-FI> (haettu 22.2.2015)

Paarma, Jukka: Ajaako Lamborghini Lutherin yli? Esitelmä työhyvinvoinnin suunta 2001 -seminaarissa Helsingissä 31.8.2000. Suomen evankelisluterilaisen kirkon internetsivut. <http://www.evl.fi//arkkipiispa/lutherjalamborghini.htm> (haettu 22.2.2015)

Potter, J. 2004. Discourse analysis. Teoksessa M. Hardy & A. Bryman (toim.) Handbook of data analysis. London: Sage. Internetaineisto.

Sosiaali- ja terveysministeriön internetsivut:

Lastensuojelu:

http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/lastensuojelu (haettu 15.11.2013)

Tilastokeskuksen internetsivut:

Sosiaalinen media, verkkomedian ja yhteisöpalvelujen käyttö, kuvio 9. (Korjattu 2011)

http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_kat_003_fi.html (haettu 17.3.2014)